

■ पं. देश गीतावालि.

केशव ड. शि.क.

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કોપીરાઈટ વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૭૮૨૭

વર્ગિક

પુસ્તકનું નામ સ્વપરિચયપત્ર

વિષય ૨૨૨૨

સ્વદેશ ગીતાવલિ.

રચીને પ્રસિદ્ધ કરનાર:—

કેશવલાલ હરગોવિદદાસ શેઠ.

ઉમરેઠ.

મૂલ્ય રૂ. ૦-૧૪-૦.

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય
અમદાવાદ
ગુજરાતી કોપીરાઈ મંચ

૭૨૯

મુખ્ય એજન્ટ:-

રા. જીવણલાલ અમરશી મહેતા.

પિરમશા રોડ-અમદાવાદ.

આવૃત્તિ ૧ લી. મંવત્ ૧૯૭૫. પ્રત ૫૦૦.

ધર્મવિજય પ્રિન્ટીંગ પ્રેસમાં હીરાલાલ વસતદાસે છાપી.

૪૬૩ રીચીરોડ, અમદાવાદ.

સાંકળિયું.

નંબર	નામ	પાન
૧	રાષ્ટ્રીય સન્ધ્યા.	૧
૨	વન્દન.	૩
૩	પૂજન.	૪
૪	ભાવના.	૫
૫	દેશ ગૌરવ.	૬
૬	ભારતનાં યશોગાન.	૮
૭	અમે કાણ ?	૧૦
૮	ભારત ટંકાર.	૧૧
૯	સ્વદેશજીવન.	૧૨
૧૦	ખરું આર્યજીવન.	૧૩
૧૧	સ્વાપણ	૧૫
૧૨	“ એ જીવન અભિગ્રાપ છે. ”	૧૬
૧૩	“ રાષ્ટ્રતાનો આલ્સ હો. ”	૧૭
૧૪	“ હિન્દ હમારો. ”	૧૮
૧૫	રાષ્ટ્રભાષા.	૨૧
૧૬	રક્તરેષા.	૨૨
૧૭	ગૌરાંગસેવા સ્મરણ.	૨૪
૧૮	દેશની ભાવી આશાઓ.	૨૭
૧૯	દેશનો રત્નભંડાર.	૩૦
૨૦	“ માતને વન્દન વારંવાર. ”	૩૧
૨૧	વીર સ્મરણ.	૩૨

નંબર	નામ	પાન
૨૨	રાજવી.	૩૩
૨૩	કર્મવીર ગાંધીજીને ચરણે—	૩૪
૨૪	દાદાભાઈ જયંતી.	૩૫
૨૫	ગોખલેનાં ચર્ચારોહણ.	૩૬
૨૬	દાદાનો દેહોત્સર્ગ.	૩૭
૨૭	“તમારા પ્રેમના પાટો.”	૩૮
૨૮	પ્રહલાદનો સત્યાગ્રહ.	૪૦
૨૯	“સહેવો ક્યાં સુધી અપવાદ !”	૪૧
૩૦	“જગાવો ભારતને કીરતાર !”	૪૨
૩૧	“અમુલ્ય એવો અવસર ક્યારે આવશે !”	૪૩
૩૨	“જૂઓ લક્ષ્ય ધીમે ધીમે પાસ આવે”	૪૪
૩૩	એક ભ્રાથીની વાત.	૪૫
૩૪	એક વીરબાળકની કથા.	૪૬
૩૫	દેશના નેતાઓની જયંતીઓ અને સંવત્સરીઓ—તેઓની ભાવના સાથે.	૪૭
૩૬	સ્વરાજ્ય સુત્રાવળી અને તેનું ભાવાર્થ રૂપે પદ્યમંથ ભાષાન્તર.	૪૮

નિવેદન.

સ્વાતંત્ર્યપ્રિય, આપણા આર્યબન્ધુઓની સ્વમાનયુક્ત સંગીન હીલચાલવાળો આધુનિક યુગ આ પુસ્તકના મૂખ્ય પ્રેરકતત્વ રૂપ છે, અને આધુનિક યુગનાજ એક સાચા કર્તવ્યદક્ષ નાગરિક ડૉ. હરિપ્રસાદ દ્રવિરાય દેશાદ એલ્, સી, પી. એસ્.-તેઓએ પ્રસ્તાવના લખી પુસ્તકનું ઓળખાણ કરાવ્યું છે; તેથી હવે “નિવેદન” માં મારે જે કાંઈ કહેવાનું બાકી રહે છે તે એટલુંજ કે:—

૧ ગૂજરાતનાં પ્રતિષ્ઠિત પત્રોમાં છૂટક છૂટક છપાયેલાં ત્રિવિધ પદ્ય પૈકી, પુસ્તક રૂપે હજી પ્રસિદ્ધિ નહિ પામેલી મારી જહોળી પદ્ય કૃતિઓમાંથી સ્વદેશ ગીત રૂપે ગોઠવી શકાય તેટલાં પદ્ય આ તકે પ્રકટ કર્યા છે. ગૂજરાતના કાવ્યરસજો આ (કાવ્યો નહિ પણ) પદ્ય ગીતોમાંથી ઘણું કાવ્યત્વ શોધવાના વ્યર્થ મંથનમાં નહિ પડતાં ગીતલક્ષ્ય અને ગીતવહન લાગીજ દૃષ્ટિ ઠારે તો હીક.

૨ પુસ્તકના નામને અવલમ્બી સિદ્ધાન્ત જાળવી શકાય તે હેતુથી મૂળ અંગ્રેજી લખાણના ભાવાર્થ (=સમ્પૂર્ણ અર્થ નહિ.) ગદ્યને બદલે પદ્યમાં ઉતારવો પડ્યો છે; તેમ કરવા જતાં કોઈક સ્થાને કિલ્લટતા કે ઉણપ રહી જાય તો એ સંભવિત છે.

તેમ ન બન્યું હોય તો વધારે સારું.*

૩ શ્રીમાન્ હરિપ્રસાદભાઈએ પ્રસ્તાવના લખીને, શ્રીમાન્ મગનભાઈ ચતુરભાઈ પટેલ, ખેરિસ્ટર ઍટ-લૉ. તેઓએ અસત્ર પ્રત તપાસી, યોગ્ય તે સૂચના કરીને, પુસ્તક પ્રકાશનના પૂર્ણ પ્રોત્સાહક-મારા મિત્ર રા. બાબુરાવ ગ. ઠાકોર બી એ. એમણે પોતાની હમેશની ખાસિયત માફક મેં માગી મદદ કરીને અને “New India Diary” એ માર્ગદર્શક અને સહાયક નિવડીને મારા પર મક્ક ઉપકારો કર્યા છે.

વળી વખતગર પુસ્તક છાપી આપવા માટે ધર્મવિજય છાપખાનાના માલિકોને પણ ધન્યવાદ ઘટે છે; અને કાર્મિક સ્થળે રહી ગએલી છાપમૂલ સુધારીને વાંચવા, વાચકોને વિનંતિ કરું છું.

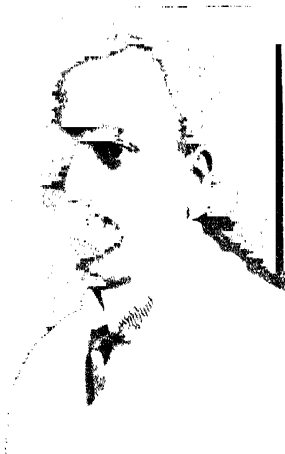
૪ પદ્ય-રચનાના પ્રસંગવાળી પ્રત્યેક પાના મને પવિત્ર અને સુંદર લાગતી રહી છે. તે તે પંજોમાં શુદ્ધ સનાતન આનંદ હું અનુભવતો રહ્યો છું. નિજ મન્દિરના સૌ પૂજકો, ભકતો ને ઉપાસકોને પણ એવો અદ્વિતીય આનંદ, આ પદ્ય રચના વડે મળે અને ફળે એટલા પુરતુંજ આ ગ્રંથ પ્રસિદ્ધિના કાર્યનું કારણ છે.

*અનુકૂળ સંયોગો અને સાધનોને અભાવે જયતીઓ અને સૂત્રાવળીવાળી વસ્તુનું રેખાદર્શનજ કરાવી શક્યોછું.

૫ “કોની કોની છે ગૂજરાત” નર્મદ કવિના
 એ કાવ્યે કરેલી ગૂજરાતની વ્યાખ્યાને અનુસરનારો
 હું, આ નવીનયુગ એકા પછી ગૂજરાતનાજ ગુલાનુંવાદ
 નથી ગાઈ શક્યો. કેમ કે હું જોઉં છું કે ધનગર્જનને
 બદલે સાચાં સિંહગર્જનના ગેખીનાદથી ગૂજરાત હવે
 સર્વત્ર સ્વપુરુષાર્થ ગજવી રહેલ છે; તો તેને વાસ્તે હવે
 કેવળ (સંક્રુચિત દષ્ટિ શિખવતું) છેકજ પ્રાંતિક
 સાહિત્ય શા માટે? “આરંભે શરી ગૂજરાત” નહિ,
 ‘ગાંડી’ કે ‘મોળી’ ગૂજરાત નહિ પણ જરી
 પુરાણી આપણી રણીયામણી—“ગરવી”—ગૂજરાત
 તેની નૈસર્ગિક ગંભીરતાપૂર્વક પ્રાંતિકભેદ ભૂલી દેશીય
 સાહિત્યને ઝીંલે અને જીરવે એજ મને યોગ્ય લાગ્યું
 અને તેથી તેવી હમે આ લઘુ પુસ્તક તૈયાર કર્યું છે—
 એટલી શ્રદ્ધા સાથે કે જેમને વાસ્તે તે છે, તેમને
 તે ગમશે.

સંવત્ ૧૯૭૫ :
 કાર્તિક વદિ ૧૭: સોમવાર.
 અમદાવાદ.

કેશવ હ. શેઠ.

ડા. હરિપ્રસાદ વ્રજરાય દેસાઈ.

અવ ની સી અવ

જેમ ધર્મમાં કર્મ, જ્ઞાન અને ભક્તિ એ ત્રણેનું મિશ્રણ જરૂરનું ગણાય છે તેમ સ્વદેશધર્મમાં પણ દેશની રાજકીય, સાંસારિક તેમજ ધાર્મિક દશાનું જ્ઞાન મેળવવું, લોકસેવાનાં કર્મ કરવાં અને સ્વદેશ પ્રત્યે ભક્તિ રાખવી એ ત્રણે સાધનોની જરૂર છે. જ્ઞાનને માટે ઘણાં પુસ્તકો છે અને અવલોકન માટે આખો દેશ તથા જનસમાજ છે. કર્મ કરવા માટે તો ચોવીસે કલાક આપણે મંડ્યા રહીએ તો પણ સ્વદેશના ઉદ્ધાર માટે એ વખત પુરતો નથી. આ પુસ્તકમાં જે ગીતો છે તે સ્વદેશભક્તિમાં બહુ ઉમેરો કરશે એવી આશા છે. ભક્તિ વગર જ્ઞાન યુક્ત થઈ જાય છે અને કર્મ કરવામાં પણ વારંવાર જે નિષ્વૃત્તિ અને કંટાળો આવે છે તે વખતે સ્વદેશપ્રત્યે ઉઠી ભક્તિ ના હોય અથવા વારંવાર ઉત્સાહ અને શૌર્ય અર્પવા ગીતો અગર કાવ્યો ના હોય તો આપણે જરૂર કર્તવ્યબ્રષ્ટ થઈએ.

ભાઈ કેશવલાલ. હ. શેઠ એક સ્વદેશભક્ત છે-દેશસેવકાનો જે નવો પંથ નીકળ્યો છે તેના અનુયાયી છે. એમના શ્રવણ વાચન અને મનનનું ફળ આ સ્વદેશગીતાવલિમાં જોવામાં આવશે. જે

ભાવનાઓ અને કલ્પનાઓ એમને આનન્દ આપે છે તે આનન્દ પોતાના દેશબંધુઓને મળે એ શુભ ઇચ્છાથી એમણે આ પુસ્તક બહાર પાડ્યું છે.

આજથી પંદરેક વર્ષપર આવાં કાવ્યોની જરૂર માત્રમ પડી હતી. અને “Necessity is the mother of invention.” એટલે અગત્ય એ શોધખોળની માતા છે એવી અંત્રિયામાં કહેવત છે તે પ્રમાણે, રા. હીમતલાલ ગણેશજી અંતરીઆએ સ્વ. ભાઈ રણજીતરામ વાવાભાઈની પ્રેરણાથી અત્રેની ગુજરાત સાહિત્ય સભા તરફથી એક “દેશભક્તિનાં કાવ્યો”નો બહુજ નહાનો સંગ્રહ બહાર પાડ્યો હતો. એ સંગ્રહમાં રા. હરિલાલ હર્ષદરાય ધ્રુવનાં કાવ્યો સમુળગાં નહોતાં અને પસંદગીનું ધોરણ પણ કંઈ અજબ પ્રકારનું રાખ્યું હતું. છતાં આવાં કાવ્યો પહેલાં બહાર પાડવાનું માન ભાઈ હીમતલાલને અને ગુજરાત સાહિત્યસભાને છે.

એ એક વર્ષ એ પુસ્તકો સભાના કચાટમાંજ પડી રહ્યાં. પછી બંગલંગ, બાયકોટ અને સ્વદેશીનો ‘રંગ’ જામ્યો. સ્વદેશાભિમાનનો એક અપૂર્વ જુસ્સો દેશસમસ્તમાં વ્યાપી ગયો. અમદાવાદમાં હાલ જે મકાનમાં ભાવનગરી ફોટોગ્રાફરની દુકાન છે ત્યાં ચં-પોળને નાકે, પહેલું “સ્વદેશકીર્તન” યોજવામાં આવ્યું. તે વખતે સાદી પણ સુંદર રચના કરવામાં આવી

હતી. દેશભક્તોની જખીઓ તે વખતે આટલી સુલભ નહોતી. છતાં મહા મહેનતે દાદાભાઈ, વિવેકાનંદ, કૉન્ગ્રેસના પ્રમુખો વગેરેની જખીઓ મેળવી એ મકાનના દિવાનખાનામાં ગોઠવી. રા. અંબરીઆની ચોપડીમાં જે કાવ્યો હતાં તે બધાં ઉત્તમ ગાયકોદ્વારા વાજત્રી સાથે અનુક્રમે ગવરાવ્યાં. એક વિદ્યાર્થીએ તે વખતે પ્રબુદ્ધભારતમાંથી “ Indian creed of Nationality ” જે પાછળથી “ સ્વદેશધર્મ ” નામે પ્રસિદ્ધ થયું છે તે મૂળ અંગ્રેજીમાં વાંચ્યું.

આ પ્રસંગે ભરાયલું મિત્રમંડળ એક અવાજે આ કીર્તનથી ખુશ થયું. શ્રીયુત ખેરીસ્ટર જીવણલાલે આ પ્રસંગની વાત સ્વ. દિ. બ. અંબાલાલને કહી અને એ સ્વદેશભક્તે ગુજરાતસભા તરફથી ઉજવાવાની દાદાભાઈ જ્યંતી વખતે આ ગીતો ગવરાવવાનો નિશ્ચય કર્યો.

લોકોએ પ્રભુભક્તિના ‘ ઓચ્છવ ’ ભજન કીર્તન વગેરે જોયાં હતાં. પરંતુ “ સ્વદેશકીર્તન ” એ નવી વસ્તુ હતી. વાજત્રી સાથે નાટકોમાં ગાયનો થતાં હતાં પણ ગંભીરપણે દેશ તરફ ભક્તિભાવ વધે એજ ઉદ્દેશથી પ્રેરાઈ આ જલસો કરવાનો હોવાથી એના ચોજકોને માથે મ્હોટી જવાબદારી હતી. સુભાએ મી. ખર્વે જેવા સંગીતશાસ્ત્રીનો હાથ એ વખતે મળ્યો. એકતારા તથા મંજરાવાળાની પણ એક મંડળી

ગોઠવાઈ અને મહારા સ્વ. ભાઈ પ્રાણલાલ ઝળરાય દેશાઈએ બહુજ મહેનત કરીને એ પ્રસંગે “સ્વદેશ કીર્તન” નામનું પ્રથમ પુસ્તક પ્રસિદ્ધ કરવા માથે લીધું. યુવકોમાં ઉત્સાહ પૂરકળ હતો. “સ્વદેશી મિત્ર-મંડળ” નામનું એક મંડળ પણ વિદ્યાર્થીઓએ આ દર્મીયાન કહાડ્યું અને જે સભાઓ “મ્હોટા” ભરવા ના પાડે તે આ મંડળદ્વારા ભરાવવા લાગી.

દાદાભાઈની છત્રી સાથે પ્રથમ પુસ્તક તૈયાર થયું. એમાં ઓછામાં ઓછાં રા. અંગ્રજીયાના કરતાં ચારગણાં વધારે ગીતો એકઠાં થયાં હતાં. દાદાભાઈ જ્યંતીનો આ પ્રસંગ બહુજ ક્તેહમંદ નીવડ્યો. અત્યાર સુધી અમદાવાદની જાહેર સભાઓમાં પરાણે ૧૦૦-૨૦૦ માણસ થતું હતું તે હવેથી હજારોની સંખ્યામાં ભરાવા લાગ્યું. પ્રથમ પુસ્તકની ૧ હજાર નકલો તેજ વખતે ખપી ગઈ. ખર્ચ વસુલ થઈ ગયું અને રા. પ્રાણલાલની સૂચનાથી એની ખીજી આવૃત્તિ કરવા ગોઠવણ ચાલી.

પણ આ વખતે ગુજરાતસભા ખર્ચ આપે એમ નહોતું. સ્વદેશી મિત્રમંડળ પાસે પૈસા નહોતા. ગામમાં બધે જ્યંતી વખતે મળેલો રસ લુંટાઈ ગયો છતાં ભૂખ રહી ગયેલી માલમ પડી. અને એવાંજ સંમેલન વધારે કરવાની જરૂર સ્પષ્ટ થઈ પડી.

સ્વ. ભાઈ પ્રાણલાલે ખર્ચ મેળવવા એક યુક્તિ કરી. નવી ચોપડીમાં જાહેરખબરો લેવી એમ નક્કી

કર્ચુ. ૫૦૦૦ નકલો એ રીતે કહાડી. અને પાંચ, છ મેળાવડામાં થઈને એ પણ પુસ્તકો ખપી ગયાં. આ પુસ્તક સાહિત્યની દૃષ્ટિથી પણ સંપૂર્ણ થાય તે માટે કાવ્યો પસંદ કરવામાં સાક્ષર શ્રી રમણભાઈની મદદ લેવામાં આવી હતી. વર્તમાનપત્રો તથા માસિકોમાં દેશભક્તિનાં કાવ્યો નવાં નવાં લખાતાં હતાં તેમાંથી અને જૂના કવિઓમાંથી પણ આવાં કીર્તનોને માટે જડે એટલાં શોધી સ્વદેશી મિત્રમંડળમાં સંગ્રહ થયાં જતો હતો.

છેવટે સ્વદેશ કીર્તનની ૧૦,૦૦૦ નકલોની મોટી આવૃત્તિ કહાડવા નિશ્ચય થયો અને ‘દેશભક્તિનાં કાવ્યો’ “Patriotic songs of Gujarat” એ નામથી સુરત કોન્ગ્રેસ વખતે બજાએ પૈસાની જુજ કીંમતે ભાઈ પ્રાણલાલનાજ સાહસથી સ્વદેશીમિત્રમંડળ એ પુસ્તક વેચી શક્યું. આ એ મંડળનો વ્તરદસ્ત અને મહાન પ્રયાસ હતો. દિ. બ. અંબાલાલે ૮-૮ દિવસ સુરતમાં આ ભજનમંડળી ફેરવી, આમાંનાં ગીતો ગવડાવ્યાં હતાં. શ્રીયુત ખાપરડેએ કહ્યું હતું કે ગુજરાત ગીતોનો દેશ છે. “Gujarat is a land of Songs.”

આ રીતે ગુજર્આળકાએ દેશભક્તિ ખૂણે ખૂણે પ્રસારી.

૧૦,૦૦૦ નકલો ૧ મહિનામાં ખપી ગઈ. મહારા મિત્ર શ્રીયુત કીરપાશંકર બહેચરલાલ પંડીતે એ

દર્મીઆન સંગીતશાસ્ત્રી જીવેની સૂચના ઉપરથી ચિત્રકાર
 મગનલાલ પાસે ચિત્રાવીને હિન્દદેવીની છબી પ્રસિદ્ધ
 કરી. અનેક દેવ દેવીઓના ઉપાસક આ દેશમાં, આખા
 હિન્દદેશને મૂર્ત સ્વરૂપ આપી એને નવીન ભારતની
 ઇષ્ટદેવી ખનાવવાનો ભાઈ કીરપાશંકરનો પ્રયાસ પેહલ
 વેહેલો હતો અને તે ફતેહમંદ નીવડ્યો, એ છબી
 આગળ, ત્યાર બાદ ઘણા દિવસો અને રાત્રીઓએ
 ગુર્જર યુવકોએ ગદગદીત કંઠે વંદેમાતરમ્ નું ગીત
 ગાયું છે અને દેશભક્તોનો નવો સંપ્રદાય કહાડ્યો છે.
 સ્વદેશકીર્તનની સારખાદ પણ કેટલીક ન્હાની મ્હોટી
 આવૃત્તિઓ બહાર પડી છે. અને અત્યાર સુધીમાં કુલ
 ૨૫૦૦૦ નકલો ખપી ગઈ છે.* જેમ આ પુસ્તકો
 ગુજરાતમાં ઘેર ઘેર જાણીતાં થયાં તેમ હિન્દદેવીની
 છબી પણ મૂળ તથા એની સુધારા વધારાવાળી
 નકલો થઈને સમસ્ત હિન્દમાં પ્રસરી ગઈ છે.
 અમદાવાદનું સ્વદેશી મિત્રમંડળ આ રીતે દેશભક્તોનો
 પ્રસાર કરવાનું જે પુણ્ય કાર્ય એણે કર્યું તે માટે
 બ્યાજખી રીતે અભિમાન લઈ શકે.

ઉપર જે હકીકત કહી તેમાં ગુજરાતના કવિઓ
 અને કાવ્ય લેખકોને હજુસુધી યાદ નથી કર્યા તે

* છેલ્લી આવૃત્તિ “સ્વદેશ ગીતામૃત” નામથી
 ભાઈ કાન્તિલાલ અમુલખ મહેતા તરફથી બહાર પડી છે
 એમાં પાછલી આવૃત્તિઓનાં લગભગ બધાં ગીતો છે.

ઉપરથી એમણે કરેલી સેવાનું મૂલ્ય ટાઇ પ્રકારે ઓછું થતું નથી. મૂળ ગુર્જરભૂમિમાં દેવતજ ના હોત અને નવજીવન ને ગોચ્ય કવિત્વ ના હોત તો સ્વદેશી મિત્રમંડળ ગવરાવત શું અને પ્રસાર પણ શેનો કરત ? પણ આપણા સુભાગ્યે જે વખતે જે ચીજની જરૂર હતી તે આપણને મળી રહી છે. ઈશ્વર આ દેશને વિસરી ગયો નથી. આ કવિઓને વિશેષ ધન્યવાદ એટલા માટે થોડો કે એમના સામી કાયદાની તરવાર ઝડપી રહેલી છતાં એમણે પોતાનો માર્ગ કહાડ્યો છે. અને દેશભક્તિની ભાવના કાવ્યોદ્ધાર પીલાવી છે.

સ્વદેશભક્તિના છુટક છુટક કાવ્યસંગ્રહો પછી એકજ લેખકે આ વિષય પર ખૂદ પોતાનાં કાવ્યો પુસ્તક આકારમાં પ્રસિદ્ધ કર્યા હોય તો મહારા જાણવા પ્રમાણે તે ભાઈ કેશવ હ. શેઠ છે. આ કાવ્યો કઈ ભૂમિમાંથી અને કયા ખાતરમાંથી ઉત્પન્ન થયાં છે તે દર્શાવવા માટે પાછલો ઇતિહાસ આપ્યો. હવે આ કાવ્યોમાં શું છે તે ટુંકમાં જોઈશું.

એમનું પ્રથમજ કાવ્ય રાષ્ટ્રીય સન્ધ્યા છે. મિઠી, સુંદર, પવિત્ર સંસ્કૃત ભાષામાં સંકલ્પ, ધ્યાન, મંત્ર અને ઉપસ્થાનથી આ સન્ધ્યા 'અભ્યુદય' માં યોજાયેલી તેનું એ સમ્પ્લોકી ભાષાંતર છે. રા. શેઠને એક લાલ એ છે કે એમના સમયમાં જાણ-જયની ભાવના બહુ સ્પષ્ટપણે ઉદય પામી ગઈ છે.

પેહેલાના રાજકીય કવિઓને આ લાલ ન્હોતો. અને તેથી એમની કલમ બહુ બંધાયેલી રહેતી હતી. ધ્યેય બહુ સ્પષ્ટ થવાથી એની પ્રાર્થના તથા એની પ્રાપ્તિના પ્રયત્નો પણ વધારે સ્વચ્છ અને મક્કમ થઈ શકે છે.

ખીજું કાવ્ય વન્દનનું છે અને વન્દેમાત્તરમ્ના ગીત કરતાં એ ચઢીઆતું છે એમ તરતજ માલમ પડશે.

ત્રીજું કાવ્ય પૂજનનું છે. પહેલાંના કવિઓ દેશના ભૂતકાળને માટે શોક કર્યા કરતા હતા. “ સંભારતાં એ, મનને હસાવે, એવો ગયો કાળ ન હાય ! આવે ” વગેરે ગાંધ પોતે રોતા અને ખીજાને રોવડાવતા હતા. એ રૂદન કેટલાંક વર્ષ ચાલ્યું અને પછી કંઈક શાંતિ વળી છે. વર્તમાનકાળમાંજ દેશોદયને માટે જે પ્રયત્ન ચાલે છે તેથી નિરાશા ઓડી ગઈ છે. ભવિષ્ય જરૂર ઉજવલ છે એમ આશા બંધાઈ છે. દેશ બહારો લાગવા માંડ્યો છે અને—

“ અરણોદયનાં ઉજવલ કિરણ, છંટાતાં ભરનૂરરે;

“ પ્રાતઃ સમયના પડધા વાગે, ગાળે જયના સૂરઃ
પ્રીતે પૂજન કરીએ:—”

એ રીતે માતાની સ્થાપના કર્યા બાદ, એ મંગલ મૂર્તિનું દર્શન કરીને પ્રીતે પૂજન કરવા યોગ્ય માલમ પડે છે. અને પૂજનમાં પણ એજ લક્ષ્ય છે કે—

“ નંદનવનનાં અણમૂલ પુલકે, દેવી વધાવશું આજ રે:

“ શિરપર શાશ્વત રવિ શોધરશું, સ્વરાજ્ય રૂપી તાજ
પ્રીતે પૂજન કરીએ.”

ચોથું ગીત ‘ ભાવના ’ નું છે : તેમાં—

“ સૂર સ્વરાજ્યનો ધુંટાય;

“ અમર આર્યભૂમિ માંહ,

“ જીવન જીવનમાં રે મંગલ ભાવના વણાય !

“ પરમ જન્મ હક્ક પમાય;

“ આજ વધામણાં રે, દેશવત ઉજવાય. ”

એ ‘ ગહનગીત ’ સાંભળવા, અને ત્રત ઉઠવાતુ
જોવા નિમંત્રણ કરવામાં આવ્યું છે. સ્ત્રીઓને આ
ગીત અમે ગરબે ગાવા ભલામણ કરીએ છીએ.

પાંચમું ગીત ‘ દેશગૌરવ ’ નું છે—એમાં ભૂત-
કાળના ગૌરવની વાત નથી પણ વર્તમાનદશામાં પણ
કવિને “ વંદન યોગ્ય પ્રદેશ—રસાળો નંદનવન શો દેશ.”
લાગે છે. અને ખરેખર, જોણે એક વખત પણ આ
ભૂમિને પ્રેમપૂર્વક નિહાળી છે તેને આ દેશ સુંદર,
ભવ્ય, પવિત્ર અને સર્વ રીતે વંદન યોગ્ય લાગ્યા
વગર રહેશે નહીં. અને કવિની સાથે આ કાવ્યમાં કહ્યા
પ્રમાણે સંમત થઈ ભવિષ્યને માટે આશા જાંધાશે કે
“ જય ડાંકા અહીં ગગન ગજવશે એ ઈશ્વર આદેશ.”

છઠું ગીત ‘ ભારતનાં યશોગાન ’ નું છે. એમાં
યશોગાન ગાયા પછી—

“ અમારાં તન, મન, ધન કુર્યાન;

“ જનનીનાં જયહિતમાં મસ્તાન. ”

એમ કહી કવિ એવી ભૂમિને માટે તન મન ધન
 કુરબાન કરવા યોગ્ય છે એમ કહે છે. સાતમા ગીતમાં
 “ ઉતારીશું ઋણોનો ભાર, ચહી સન્માન ભારતનાં ”
 એમ નિશ્ચય કરે છે. પ્યારમા કાવ્યમાં કવિવર
 રવીન્દ્રનાથ ઠાકુરકૃત “ એ જીવન અભિલાષ છે ”
 એ કાવ્યનો ઉત્તમ ભાવ આવે છે. દેશને માટે જે
 પ્રાર્થનાઓ થયેલી છે તેમાં સૌથી ઉત્તમ પ્રાર્થના
 આ છે એમ તરતજ માલમ પડશે. ભાષાંતર થયું છે
 તેના કરતાં વધારે સરળ કરવાનો શ્રમ લેવાયો હોત
 તો સાર થાત.

૧૪ મા કાવ્યમાં “ હિન્દ હમારો હિન્દ હમારો ”
 એ મુખ્ય વિચાર છે. બાળકોએ કૃત્ય કરતાં, તથા
 મનામોના વાર્ષિક મેળાવડાઓમાં એ ગાવા લાયક છે.
 ગીત સરસ છે અને જોઈએ એવું સરળ થઈ શક્યું છે.

૧૫ મું કાવ્ય રાષ્ટ્રભાષા વિષે છે અને ૧૬ મું
 ‘રક્તરેષા’ એ પાછું રવીન્દ્રનાથનું ભાષાંતર છે. એમાં
 પશ્ચિમની સુધારણા કેવી તામસી છે—રાક્ષસી છે એનું
 હૃદયભેદક વર્ણન છે. એ સડતા સુધારામાં સ્વાર્થ છે,
 જડવાદ છે, એ ચિતામાં જીવતાં જીવન હોમાય છે.
 કારખાનાનાં જીવન અને લડાઈઓ એ બધામાં કવિ
 કહે છે—પ્રભુ ! ત્હારું નામ ક્યાંએ ભૂલાઈ જવાય છે !
 પરંતુ આત્મશ્રદ્ધાથી એમજ લાગે છે કે ત્હારી દિવ્ય
 લીલા તો અહીં—પૂર્વમાંજ પ્રકાશે છે. પ્રભુનું તેજ અને
 પરમ આનંદની ન્ય દિવ્યોતિ તે તો અખીલ વિશ્વની

મુક્તિને માટે અહીં પૂર્વમાં જ દર્શન દે છે. આ ભાષાંતર
 રા. શેડે સાફ કર્યું છે. ૧૭ મા કાવ્યમાં જે ગોરા
 માલગ્ગનોએ આપણી સેવા કરી છે તેનું સ્મરણ કયું
 છે. ૧૮ મા કાવ્યમાં ભવિષ્યની આશાઓ બાળકો
 ઉપર છે તે બાળકોને પ્રેમપૂર્વક સ્વદેશભક્તિ-સહ
 આશીર્વાદ છે. બાળકોને માટે આવું સુંદર, ભાવવાળું
 અને બહાલપૂર્ણ કાવ્ય મ્હેં બીજું જોયું નથી. ત્યારબાદ
 ૩૬ મા પાને ૨૭ મા કાવ્યમાં “તમારા પ્રેમના પાડો”
 એ કાવ્ય છે. જર્મન કવિ શીલરે ‘ડોન કારલોસ’
 નામના નાટકમાં શાલ્ગ્નદો ડોન કારલોસ ભગ્ન હૃદય
 થયો હતો તેનું કરણરસિક ચિત્ર દોયું છે—શાલ્ગ્નદો
 જે સુંદરી સાથે પ્રેમ કરતો હતો તેને એનો
 પિતા સ્પેઇનનો રાજા પોતે પરણી જાય છે. આથી
 શાલ્ગ્નદોનું જીવન ખાટું થઈ જાય છે અને બધા
 દેશસેવાના આદર્શો ધૂળધાણી થઈ જાય છે; પરંતુ
 એક પ્રસંગે રાણી એને કહે છે કે—“કુમાર! હિં,
 જેવો ત્યારે પ્રેમ અનંત છે તેવી ત્યારી
 મનોવેદના પણ અનંત છે તે હું સમજી શકું
 છું; પરંતુ એ વેદના અને એ પ્રેમ બન્નેને હું
 જીત અને અમર કીર્તિ મેળવ. પ્રેમ કરવાનું
 ત્યારે પ્રભુએ સોંપ્યું હતું. અત્યાર સુધી એ
 પ્રેમ ત્યારી તરફ—જે હવે હું ત્યારી મા થઈ
 છું—તેની તરફ વળ્યો હતો. એ પાછો ખેંચી લે
 અને ત્યારે રાજ્ય પ્રત્યે—દેશ પ્રત્યે એને વાળ.”

ડુમાર, મહામહેનતે રાણીના કહ્યા પ્રમાણે કરે છે. રા. શેઠ આ કાવ્યમાં રાણીએ માગ્યો છે એવો તે મહેટો સ્વાર્થત્યાગ માગતા નથી. માત્ર નિઃસત્ય કરી નાખે એવો શૃંગારરસ છોડવાનું યુવક મિત્રોને કહે છે. ‘જહાલુડીવાતો’ અને ‘કઢંગી કલ્પનાઓ’ છોડી દેશ સામું જોવા અને વ્યવહાર સેવા કરવા આગ્રહ કરે છે. આ કાવ્ય આથીએ વધારે જોરદાર થયું હોત તો સાર થાત એમ હું ઇચ્છુ છું. દેશોદયને માટે લવે એવો પ્રસંગ છે કે આપણાં જ્ઞાનગી સુખ દુઃખ મૂલી અને એટલો વખત દેશસેવામાં આપણે આપીયું, તોજ ભવિષ્ય સુધરશે.

૪૫ મે પાને છાથીની વાત છે. એનું ભાષાંતર સરળ અને સુંદર બન્યું છે. ૪૯ થી ૫૯ સુધી આલોજરાવની વાત છે. એ પણ રસમય અને બોધક છે. ૬૧ થી ૭૪ સુધી નેતાઓની જયંતીઓ તેઓની ભાવના સાથે આપી છે અને ૫છી સ્વગંજ્ય સૂત્રાવળી આવે છે. આ બન્ને ભાગ કવિ નહુનાલાલની ગુજરાતી ગીતાનું સ્મરણ કરાવે છે. સૂત્રાવળી બહુજ રસમંદ બની છે અને એનાથી ગુર્જર કાવ્ય સાહિત્યમાં ઉપયોગી ઉમેરો થયો છે એમ જણાવતાં અત્યંત હર્ષ થાય છે.

છેવટમાં રા. શેઠને એક બે સૂચના મિત્રભાવે કરવી પ્રાપ્ત થાય છે અને તે એમને એકલાનેજ માટે

નથી પણ ધણા ખરા નવીન સાક્ષરોને એક સરખી રીતે લાગુ પડે છે. આવાં કાવ્યો હજી વધારે સ્હેલાં, સરળ અને જનસમાજ ખરાબર સમજી શકે એવાં થવાની બહુ જરૂર છે. સારો ખેડૂત અને માળી પોતાના ખેતર કે બગીચાને માટે ધાન્ય અને ફુલોનાં ખી સારામાં સારાં મળે ત્યાંથી લાવે છે. અને પોતાનો પાક જેમ ઉત્તમ ઉતરે તેમ તજવીજ કરે છે. એજ રીતે આપણી ગરવી ગુર્જરી વાડીમાં હજી વન વનનાં વનરૂપિ લાવી સુંદર અને બળવર્ધક કાવ્યોરૂપી છોડ ઉછેરવા એ એમનો પરમ ધર્મ છે. આવાં ગીતો હજી ઘેર ઘેર પ્રસરશે, ગરમે ગવાશે, અને બાળકોને ઘોડીયું ઝુલાવતાં ઝુલાવતાં માતાઓ જ્યારે ગાશે ત્યારે આપણે સમજીશું કે કાવ્યો લખ્યાં હતાં. છેવટમાં વાચક વર્ગને ટેન્ડ્રીકાટનના શબ્દો કહી રા. શેઠનાં કાવ્યો વાંચવા ભલામણ કરીશ.

“ સમર્પો દેશ-સેવામાં તમારું જીવન બધું,
સત્ય અર્થે લટો-તેની દર્શાવો પ્રતીતિ વધુ. ”

તા. ૨૪-૧૧-૧૮

અમદાવાદ.

હરિપ્રસાદ વ્રજરાય દેસાઈ.

સ્વદેશ ગીતાવલિ.

રાષ્ટ્રીય સન્ધ્યા.

સંકલ્પમ્ :-

“અસ્માકં ભારતીયાનાં ક્ષેમસ્થૈર્યં વિજયૈશ્વર્યાભિવૃદ્ધયર્થં-
સ્વરાજ્યમહામંત્રજપં કરિષ્યે” ।

(ભાવાર્થ)

“આર્યોનાં સ્થૈર્ય-કલ્યાણ, વિજય તે ઐશ્વર્યની-
વૃદ્ધિ અર્થે જપું નિત્યે મહામંત્ર-સ્વરાજ્યનો.”

ધ્યાનમ્ :-

“વિશ્વરૂપં વિશ્વજન્મસ્થિતિ સંહાર કારણમ્ ।
મક્તાનામિષ્ટં દાતારં નૌમિ વિશ્વેશ્વરં વિભુમ્ ॥”

(ભાવાર્થ)

“વિશ્વત્રાતા, જન્મદાતા, સંહારક-કારણ પ્રભુ !
ભક્તેઽઞસિદ્ધિ-દાતા શ્રી રૂપ વૈરાટને નમું.”

મંત્રમ્ :-

ૐ નમો ભગવતે વિશ્વેશ્વરાય ।

સ્વરાજ્યમસ્માભ્યમ્ ત્વં પ્રયચ્છ સ્વાહા ॥

(ભાવાર્થ)

“વન્દીએ વિશ્વસ્વામીને ૐકાર શુચિ મંત્રથી ;
કળાવો વાંચના વિભુ, પ્રાપ્ત સ્થિતિ સ્વરાજ્યની.”

ઉપસ્થાનમ્ :-

વિશ્વેશ ! વર્ણાશ્રત્ત્વારઃ પરસ્પર હિતૈષિણઃ ।

વિશન્તુ સર્વોદયમેષુ દેશવૃદ્ધયૈક વૃદ્ધયઃ ॥

(ભાવાર્થ)

“વાંચતી એક-ખીજતું શ્રેયવાળી ચતુર્વાણું ;
દેશની વૃદ્ધિ માટે સૌ એકાકી કાર્ય માંડીએ.”

॥ શ્રી પરમેશ્વરાર્પણમસ્તુ ॥*

“ હોમરુલ-હે. ”

* સંસ્કૃત સૂત્રો મૂળ “અભ્યુદય”માં છપાયેલા એક લેખ-
માંથી લીધેલાં છે. “ભાવાર્થ” અનુદ્રુપમાં છે.

[ઉપનતિ છંદનો ત્રિતાળી ઢાળ.]

વન્દે માતરમ્

જે તત્વથી દેહ બન્ધાય મારો,
 જે સત્વથી પ્રાણ પોષાય મારો :
 જે આત્મવિકાસનાં નૂર દે છે,
 વન્દન અમારાં, તે માતને છે.
 જેના ચૌરે અંગ ઢંકાય મારાં,
 જેનાં બળે કુળ શોભાય મારાં :
 જેના વડે શાશ્વત પુણ્ય બેઠે,
 વન્દન અમારાં, તે દેવીને છે.
 જેના તપે જન્મ રક્ષાય મારો,
 જેની હુંદે જીવ જીવાય મારો ;
 જે સત્ય તે ધર્મ જ શીખવે છે,
 વન્દન અમારાં, તે ભૂમિને છે.
 જે અંકમાં રાત દા'ડો રમું છું,
 જેની જ ગોદે ઉર્ગો આથમું હું :
 કાળાંતરે કાયમ જે ટકે છે,
 વન્દન અમારાં, તે હિન્દને છે.

૩૦ : ૪ : ૧૮.

પૂજન.

[ગરબીનો રાગ.]

પ્રીતે પૂજન કરીએ.

મળી પચરંગી નરવીર, પ્રીતે પૂજન કરીએ :

દિવ્ય હિન્દુદેવી મંદિર, પ્રીતે પૂજન કરીએ.

અરુણોદયનાં ઉજવલ કિરણ, છંટાતાં ભર નૂર રે :

પ્રાતઃ સમયના પડધા વાગે, ગાળે જ્યના સૂર :

—પ્રીતે.

દેવ નભે દુંદુભિ જગ્નવે, અહ્મનાદ સંભળાય રે :

અમરપુરીથી અમૃત ઢળતાં : અભિષેક શો થાય !

—પ્રીતે.

અમૃતમાં અંધોળ કરીને, ઝીલતાં મૂશળધાર રે :

કેશરો વાઘા સજી આપણે, ગ્રહીએ પૂજનથાળ :

—પ્રીતે.

કેશર, ચંદન, અખીલ-ગુલાલે, “લાલ-લીલા” નવરંગ રે :

અર્ચન, પૂજન વન્દન કરશું, હિન્દી એક જ અંગ :

—પ્રીતે.

નંદનવનનાં અણમૂલ પુલકે, દેવી વધાવશું આજ રે :

શિરપર શાશ્વત રવિશો ધરશું, સ્વરાજ્યરૂપી તાજ :

—પ્રીતે.

૨૮ : ૪ : ૧૮.

ભાવના.

[“મારો હિંચકો રે અમરવેલડીની માંહ”
એ ગીતની છાયા.]

રાજ ! આવજો રે, ગહન ગીત ત્યાં ગવાય !
અમર આર્યભૂમિ માંહ ;
દિવ્ય પ્રભનાદ થાય ;
ભુવન ભુવનમાં રે, સૂર એક સંભળાય !

—રાજ !

ક્રાંકિલ દૂજન વસંત માંહ ;
શરદપૂનમે નિધિ નવો ય ;
કવિ, મહન્ત, સંતનનો ય—

આત્મ-તાર એક હોય.

હૃદય હૃદયમાં રે રસ ‘સ્વરાજ્ય’નો રસાય !
સૂર સ્વરાજ્યનો ઘુંટાય ;
અમર આર્યભૂમિ માંહ ;

—રાજ !

જનની-આલ પારણે,
“હોમ”-હાલરડાં ભણે;
આર્ય દેવી આંગણે—

દેવો જયી વેણુ વાય.

જીવન જીવનમાં રે મંગલ લાવના વણાય !

પરમ “જન્મહુક્ક” પમાય;

અમર આર્યભૂમિ માંલ્ય :

આજ વધામણાં રે દેશવત ઉઝવાય :

રાજ ! આવળે રે ઉપા આર્યગીત ગાય.

—રાજ !

૨૬ : ૭ : ૧૭.

દેશગૌરવ.

[માઠ]

નંદનવન શો દેશ,

અમારો નંદનવન શો દેશ :

વંદનયોગ્ય પ્રદેશ,

રસાળો નંદનવન શો દેશ.

અહ્મતેજહર અહ્મવેદિ, જ્યાં અહ્મ તણો ઉપદેશ :

અહ્મનાદથી રાસ રમે જ્યાં અહ્મ, વિષ્ણુ મહેશ :

દિવ્ય એ નંદનવન શો દેશ.

—નંદનવન.

ત્રિવિધ તાપ-હર તપે તપોવનસમ અમ દેશ હમેશ :

તિમિર વિહારક રવિ-દીપનો અખંડ જ્યાં ઉજેશ :

અચળ એ નંદનવન શો દેશ.

—નંદનવન.

પતિતપાવન, પરમપુણ્યનો જ્યાં ભંડાર વિશેષ;
યશ, કીર્તન, ગુણ ગાય શારદા, સહસ્ર કૃણાએ શેષ:
પુનિત એ નંદનવન શો દેશ.

—નંદનવન.

અમર શૌર્યનું વીરક્ષેત્ર, જ્યાં આત્મજ્ઞાનિ ઉદ્દેશ;
જ્યવટંકારે નીડર આર્યના ભણે ભિન્ન ભિન્ન વેશ:
“એક” પણુ નંદનવન શો દેશ.

—નંદનવન.

ધર્મ, પ્રેમ ને કાવ્ય, જ્ઞાનનો પુરાણ પિતૃ દેશ;
રક્ષિત ગિરિ, રતનાકર, ઋતુથી: રક્ષક જ્યાં પરમેશ:
હિન્દ એ નંદનવન શો દેશ.

—નંદનવન.

ધામ, ધરા, વન, ઉપવન, કૃષ્ણ, પુણ્ય રમ્ય: વિહારક કલેશ;
અન્ન, હવા, જળી જીવનપોષક, મલિનતા નહિ લેશ:
પરમ એ હિન્દ અમારો દેશ.

—નંદનવન.

અખૂટ રત્ન, અધ્યાત્મ ખજાને ન્યાલ થએલ નરેશ;
“જય હંકા અહીં ગગન ગજવશે” એ હૃશ્વર આદેશ:

પ્રવાસી ! પધારશો એ દેશ:

આર્યને ઉજવલ ભારત દેશ.

—નંદનવન.

૨૦ : ૪ : ૧૭.

“ભારતનાં યશોગાન.”

[ભેરવીની છાયા.]

ગાઓ તે ભારતનાં યશ ગાન:

ધર્મ, સત્ય તે પ્રેમ પુણ્યભર, દિવ્ય ધરા રસ ખાણ;
એક ને અભેદ એ રસ ખાણ;
ધન્ય, ધન્ય ભારતનાં સંતાન !

—ગાઓ.

પવિત્રતા, સૌન્દર્ય, જ્ઞાનનો, અવિચળ જે ઉદ્યાન:
ધન્વનો અવિચળ જે ઉદ્યાન:
રચ્યાં તેનાં વીણવાં પ્રહ્લ-પાન !

—ગાઓ.

વીર, કવિ, કૌવિદ, ઋષિ, મુનિ જ્યાં, સંત, મહંત મહાન:
અમર જ્યાં સંત, મહંત મહાન:
સતત જ્યાં દયા, ક્ષમાનાં દાન !

—ગાઓ.

રક્ષિત રત્નાકર, ગિરિવરથી, અવર ન એહ સમાન:
દેશ કો અવર ન એહ સમાન:
મનોહર કુદરતનાં જ્યાં સ્થાન !

—ગાઓ.

રત્ન રમ્યાં જે જનનીઅંક, રામ, કૃષ્ણ, હનુમાન;
 પૂજ્ય જે રામ, કૃષ્ણ, હનુમાન:
 શુદ્ધ, શંકરનાં ગરવાં જ્ઞાન !

—ગાઓ.

રત્ન સમી રજ અંગ લગાવે, ભૂતનાથ ભગવાન:
 ઑલિયા ભૂતનાથ ભગવાન:
 અમારા આજોડે ત્યાં પ્રાણ !

—ગાઓ.

લક્ષ્મણ, અર્જુન ભીષ્મ પિતામહ, વ્રહ્મચારી બળવાન;
 પિતામહ વ્રહ્મચારી બળવાન:
 ભોમ— પરભોમે જેનાં માન !

—ગાઓ,

વ્રહ્મ તેજ ભર એજ ભૂમિ પર, તન, મન, ધન કુર્યાન;
 અમારાં તન, મન, ધન કુર્યાન:
 જનનીનાં જય-હિતમાં મસ્તાન !

—ગાઓ.

૧૬: ૪: ૧૮.

અમે કેણુ ?

[ગઝલ.]

ભરત ભૂમિ અમારી, ને અમે સંતાન ભારતનાં;

મળી ભાંડું બધા ભેળા, ગઘશું ગાન ભારતનાં.

—ભરત.

નસોમાં રક્ત ભારતનું, હૃદય છે ભક્ત ભારતનું;

જીવન આસક્ત ભારત શું, જલાં અવસાન ભારતમાં.

—ભરત.

જીવન નવચેતને ભરવા, ઉઝવશું ઉત્સવો ગરવા;

વિજય-વરમાળને વરવા, અટલ નિશાન ભારતનાં.

—ભરત.

અજ્ઞા જ્યોતિ ઉરે જ્વળી, લગનીં નિઝ દેશની લાગી;

હમે રાગી છતાં ત્યાગી, બધું દુર્યાન ભારતમાં.

—ભરત.

લૂંટાવાની નહિ દરકાર, રહ્યું તેનો કરી સત્કાર;

બૂલી સૌ મોહભર વિકાર, સ્વીકાર્યા જ્ઞાન ભારતનાં.

—ભરત.

સજી અખતર ઉભા તૈયાર, ચણવ્યો દેવનો ટંકાર;

ઉતારીશું ઋણોનો ભાર, ચહી સન્માન ભારતનાં.

—ભરત.

ગળતી ધર્મનો ઝુડો, ઝીલીશું કુર્મના રંગો;

ઝખમ રૂઝાવવા ઉડો, અમે મસ્તાન ભારતમાં.

—ભરત.

૧ : ૫ : ૧૬.

(ભેરવીની ઢાયા.)

સુહવશું ભારત સ્વર્ગ સમાન.

ક્ષાત્ર-આલ કુળદીપક આપણ એક આર્યસંતાન :
ક્ષણભર પણ લવ નહિ સહીશું જન્મભૂમિ-અપમાન :

સુહવશું ભારત સ્વર્ગ સમાન.

અત્વ સુધાનાં પાન વડે નિજ અભય આત્મ, રહી શાન્ત-
યજ્ઞ આહુતિ દેશે-લેશે વિખેરવા ભય, બ્રાન્ત.

અમારાં સત્યાગ્રહે પ્રયાણ.

તૂટી પડે બ્રહ્માન્ડ શિર પર, ભલે ઢળે ધન ખાર :
અટલ પદે અવિચળ મેર સમ સજ્જ સહેવા ભાર.

હો કયમ વીર પડી મેદાન ?

અમરણુ નિરંતર એક અંતરે, સ્વધર્મસિદ્ધિ ધ્યાન ;
દેશપ્રેમ, ભક્તિ-સેવામાં તન્મય તન, મન, પ્રાણ.

અમારો આશય એજ પ્રધાન.

ધણું ગુમાવ્યું, ધણું સહ્યું, કંઈ કહ્યું ન ખમી ખમીર :
કર્મ અને સન્યાસ બળે ઝગહગશે ભારત વીર.

મહીમાં મેળવશે સન્માન.

—સુહવશું.

૨૭ : ૨ : ૧૮.

સ્વદેશ જીવન.

[મિથ લાવણી.]

સ્વદેશને ખાતર જે નરનું જીવતર જગમાં જીવે છે;
ધન્ય જીવન તે, ધન્ય જન્મ તે, અન્ય ત્રથા વય સેવે છે;

—સ્વદેશ.

મસ્ત યોગીના પ્રયંત્ર યોગે,
અમર આત્મના ઉજ્જવલ ભોગે;
દેશ રૂઢન સૂકવશું જે મૂળા અંતરથી રૂવે છે.

—સ્વદેશ.

પાલક ને પોષક જનનીનાં,
ઝણુ તપે માથે જનમી જ્યાં;
ધિક, ભૂલોં ઉપકાર અનંત, નિરાંત ધરી નર સૂવે તે.

—સ્વદેશ.

ધણુંક ઘોર્યા, ધણું ગુમાવ્યું,
નિંદા ફોટી, નવજીવન આવ્યું;
ઉઠ, ચેત, થા સજ્જ ધર્મગન્ધુ ! જે દેશ શું સૂચવે છે ?

—સ્વદેશ.

સોમપાન શો 'હોમરૂઢ'નો
પીયે પ્રજા રસ અમૃતતૂલ્ય જે !
સ્વરાજ્યની સિદ્ધિ કારણ નરવીર જીવન જે જૂઝવે છે !

—સ્વદેશ

લક્ષ્ય દેશનું પરિપક્વ એ,
પુનિત આર્યનો 'જન્મહક્ક' એ ;

સમય સમીપ છે, નિડર બની, જીત લક્ષ્ય,
રાહ તુજ જૂવે છે.

—સ્વદેશ.

૨ : ૬ : ૧૭.

ખંડ આર્યજીવન.

(પાઠાડી ગઝલ)

જે માનવના જીવનનો, હેતુશન્ય સંસારઃ
જગ-પરખોટા રૂપ તે, જીવનરત્ને ધિક્કારઃ
ધરી જગ દોહલો મનુદેહ, પ્રાણુ, ધર્મ આ જેઃ
પશુથી યે તુચ્છ-ખપે જે નહિ નિજ દેશ કાજેઃ
—ધરી.

હાડ, માંસ ને રૂધિર, જે ભૂમિ-કણથી પોષાયઃ
તે ભૂમિના હિત કારણે, ભલે જીવન હોમાયઃ
નસે નસ પૂર્વનું ગૌરવ વહે પ્રિય દેશ દાઝેઃ
નમે અમ આત્મ, જ્યાં ભૂમિસૂત પૂજ્ય પદે વિરાજેઃ
—ધરી.

સૃષ્ટિની ઘટમાળમાં, જન્મ-મરણ તો છેજ;
કરે દેશ-સેવા ભલી, જન્મ્યો વિશ્વે તેજ:
નહિ કીટ-કાગ સમી ઝિંદગી જનતાને છાજે:
ગુજરતાં વેઠ પેઠે ધિક્ક જો નહિ ચિત્ત લાજે:
—ધરી.

ધન, હોદ્દો પરિવારથી સફળ નથી અવતાર;
જો ભૂમિએ દાવ જન્મ, સૌ તેને અંગિકાર:
કરજથી છૂટવાને કરજ આ ગંભીર ગાજે:
સ્વીકારી દેશનો આદેશ વહો સેવા-સમાજે:
—ધરી.

અમર નામ ઉદ્ધારણી, દિવ્ય નામના એજ:
અવર કીર્તિનાં ક્રાંતકાં જાંખાં દાપક-તેજ:
દિકાં એ તેજ ભજો આયમી અણુદીઠ વા માં:
સદા દિવ્ય નામનાનાં નૂર તપે રવિ-પ્રભામાં:
—ધરી.

રવિ સરખાજ તપોગ્ધણી, પૂર્વજનાં સંતાન !
દેશ દર્દ નિવારવા તપવું ઘટે મધ્યાન્હ.
—ધરી.

૧૨: ૪: ૧૭.

સ્વાર્પણ.

[મિશ્ર લાવણી.]

સ્વધર્મને અંગે જે માનવ દેહ પ્રાણના દાતા છે,
ધન્ય-સફળ અવતાર તેમનો: તેજ ધર્મના ત્રાતા છે.
—સ્વધર્મ.

પશુ સમોવડ પ્રજા ગણાતી,
ધર્મભોમને જે નહિ રહાતી:
ધર્મ હીણાં માનવ જ્યાં ત્યાં જોશે જગમાં અથડાતાં છે.
—સ્વધર્મ.

દર્દ અધાં નાશુદ્ધ થઈ જાયે,
તક્કીરનું પાનું પલટાયે:
સ્વાર્પણ ને સેવા-બળ આગળ વશ નિશ્ચે વિધાતા છે.
—સ્વધર્મ.

આર્ય સનાતનતા કરમાતાં,
પ્રતિકૂળ બન્ધન બંધાતાં:
મુક્ત બન્ધથી કરવા, સાધન મૂખ્ય ગીતાની ગાથા છે.
—સ્વધર્મ.

શસ્ત્ર, બાહુબળ, કળા ન અપનાં,
એક ટેક સત્યાગ્રહ વ્રતનો:
આત્મવિજય અંતિમ કાળે દેશાન્તરમાં પંકાતા તે.
—સ્વધર્મ.

૪: ૯: ૧૭.

“એ જીવન અભિલાષ છે.”

[ચુટક હરિગીત.]

જ્યાં મન હૃદય ને આત્મ મસ્ત, સદા અભયના પાનથી,
મસ્તિષ્ક જ્યાં ઉચ્ચું ટકે ગૌરવ ભરેલ સ્વમાનથી;
જ્યાં જ્ઞાન એ સાધન ઠરે શાશ્વત પરમ કલ્યાણનાં,

ને તેજ જ્યાં પ્રહ્લાન્ડનાં :

પોલાદો જ્યાં સાંકળ સમાજનો બંધ ના બાંધી શકે,
ને આત્મભાવ પ્રપૂર્ણ પ્રેમ અભેદ-અવિચ્છિન્ન જ્યાં ટકે;
જ્યાં સત્યની ગુણતમ ગુલામાંથી વદન વાગ્યા ઝરે,

ને પુણ્ય પ્રભુનાં અવતરે :

સ્તાતંત્ર્ય, સ્વાભિમાન કિંવા પ્રેમ મુક્તિ કારણે,
છે જિંદગીનું ધ્યેય સ્થિર જ્યાં પહોંચવા એ દ્વાને;
જ્યાં અન્ધશ્રદ્ધા કે સમાજ પ્રત્યેના તિમિરમાં,

નથી તેજ સાત્વિક આથમ્યાં :

જ્યાં દિવ્ય તુજ પ્રકાશથી ઉજવલ હૃદય સધળે રચળે,
વિશાળ ને ઉદાર તારાં ભાવ-કિરણમાં ભળે;

વળી તુજ પ્રવાહ વિષે વહી કર્તવ્ય શક્તિ પાથરે,

આદર્શતાને આદરે :

પ્રિય તાત ! વિનવું તાત ! એવા સ્વર્ગના સામ્રાજ્યનું,
 શુચિ સ્વપ્ન મારા દેશમાં ચરિતાર્થ થાઓ : એ ભણું.
 નહિ યાચના વાંચું બીજી : આ ભાવ કે આ આશ છે,
 ને એ જીવન અભિલાષ છે. *

૩૧ : ૫ : ૧૭.

“રાષ્ટ્રતાનો ચાહ હો.”

[હરિગીત.]

અમ પૂર્વજોનો પુણ્યરકત-પ્રવાહ નસ નસમાં વહો,
 શીલ, સત્ય, સાદસ, બળ તથા પુરપાર્થ પૂર્ણ રૂપે રહો :
 શુચિ ધર્મ-પ્રેમ સંબંધથી લિન્નતા ભૂલી સૌ એક હો,
 હમને તમારો ચાહ હો તમને હમારો ચાહ હો.

વિદ્યા, કલા-કૌશલ્યના વિકાસયુક્ત વિલાસ હો,
 કર્તવ્યપન્થે આત્મ ને ચારિત્રનો ઉન્નત હો :
 દુઃખ, દ્વેશ, કલેશ, કુસંપ, સ્થૂળ વિકાર : સહુનો દાહ હો,
 ને આત્મગૂંજન એક, “સૌમાં રાષ્ટ્રતાનો ચાહ હો.”

* “Where the mind is without bear and
 the head is held high” મહાકવિ રવીન્દ્રનાથ
 ઠાકુરના આ ચરણથી શરૂ થતા સંગીત પરથી રચાયલું.
 “તૂટક હરિગીત” નો રાગ નવીનજ નિપજવેલો છે.

“કરું ધન્ય જીવું જન્મીને” આ જીવનનો ઉદ્દેશ હો,
 દેશાભિમાન ભૂલાયના નિજ દેશ વા પરદેશ હો:
 અપ્પીલેશના આદેશમાં જ સ્વદેશનો સિદ્ધ રાહ હો,
 હમને બધાંનાં યાહમાં સૌમાં પ્રભુનો યાહ હો.

વૃત્તિ લોભની કે લાલસા ના સ્વાર્થ પ્રત્યે લક્ષ્ય હો,
 પરમાર્થ, સેવા સતત પુનિત નિત્ય નેત્ર સમક્ષ હો:
 “ઝો વિઘ્ન ઝાટી, છું અચળ સમ મેર:” એ ઉત્સાહ હો,
 દિલ રાષ્ટ્રતાના યાહમાં નિજ રાષ્ટ્રનો યુદ્ધ યાહ હો.

“આ દેશ મારો, દેશનો હું” દેશહિતમાં જીવું,
 જીવી દેશવ્રત-દીક્ષા વડે જ સ્વદેશ સુત સાચા થવું:
 ગ્રહા પછી ઉતરી હૃદય સાત્વિક જગવશે ભાવના:-
 “નથી દૂર દેશોત્કર્ષ, યાહે-યાહ્ય કિંવા યાહ્ય ના.”

૧૪: ૧: ૧૭.

“હિન્દ હમારો.”

(એક કોરસ.)

પરાપૂર્વથી સમર્થ કયાં નર ?
 જોડ ન જેની જગમાં કેા સ્થળ :
 કોણ પ્રદેશ પવિત્ર રસાળો ?

—“હિન્દ હમારો હિન્દ હમારો.”

* હિન્દી કવિતા ઉપરથી ફેરફાર સાથે.

પ્રકાશિત ક્યાં અપૂર્વ આત્મબળ ?
જન્મો કલા ક્યાં વિધવિધ હુન્નર ?
જવલંત કો ત્રિભુવનમાં તારો ?

—“ હિન્દ હમારો હિન્દ હમારો. ”

પશુવત્ જ્યારે માનવ રહેતાં,
કલેશાદિ સંકષ્ટ સહેતાં;
કોણ એમને ઉદ્ધારનારો ?

—“ હિન્દ હમારો હિન્દ હમારો. ”

ઋષિ, સુર શા ક્રિડા કરવામાં,
પામરની પીડા હરવામાં;
કોણ ઇશનો બન્યો દુલારો ?

—“ હિન્દ હમારો હિન્દ હમારો. ”

કોણ દેવગણનો યે રક્ષક ?
કોણ દાનવોનો યે ભક્ષક ?
કોણ બૂલવતું દુરાચારો ?

—“ હિન્દ હમારો હિન્દ હમારો. ”

વિદ્યા, વિનય, દયા નીતિમાં,
કૃતઘ્નતા, પુણ્ય, અમી, પ્રીતિમાં;
હરિક્ષાધમાં કોણ ન હાર્યો ?

—“ હિન્દ હમારો હિન્દ હમારો. ”

રોમ, શોક સંસારી ટંબો,
નવા નવા ખૂબ ધાર્મિક પન્થોઃ
કોણ ન પામે ક્ષેત્ર ખૂટકારો ?

—“ હિન્દ હમારો હિન્દ હમારો. ”

ત્રીસ કોટિનો નાયક હોઈ,
પોતાનું નિજ હસ્તે ખોઈ;
કોણ હવે પાડે પોકારો ?

—“ હિન્દ હમારો હિન્દ હમારો. ”

કોણ માતૃભાષાથી વિમુખ ?
કોણ સહેતું મૂઝે મુખ દુઃખ ?
કોણ કહાવે હવે “ખોચારો ? ”

—“ હિન્દ હમારો હિન્દ હમારો. ”

એક સમે જે નન્દનવન સમ,
હવે દશા પામી અધમાધમ;
કોણ ફરે અહ ! “માર્યો માર્યો” ?

—“ હિન્દ હમારો હિન્દ હમારો. ”

જતા ચેતને જડતા ગ્રહીને,
જોઈ રહીશું દશા નહિ એ;
સ્વરાજ્યવાદી શુદ્ધ થઈને,

—સિદ્ધ કરીશું “હિન્દ હમારો.”

[ત્રુટક લાવણી.]

“હિન્દી”નું દુર્લભ દૈવત નહિ હિન્દી હાંધ છુપાવીશું:
ભારતભાષાને અંગે હિત કંઈ પણ કરી બતાવીશું.
ને ભારતતેજ તપાવીશું.

જે જનનીને અંકે ઉછર્યા લાડ, કોડ વત્સલતાથી,
ભૂલી તે કુદરત ભાવેને નહિ કૃતમ કલાવીશું:
દૂખ જનનીની દીપાવીશું.

મીઠી, રાચક, દૈવી, સૌર્યભરી ભાષા એકજ હિન્દી,
રસાળ એ સંસ્કૃતતનયાનું ગૌરવ કેમ ઘટાડીશું ?
કાંઈ જ્યોતિ નવીન જગાડીશું.

“ગંગામૈયા” શબ્દ સુણી અંતર જે નિર્મળ ભાવ સ્ફૂરે,
સુચિ શબ્દ એ “ગેંગીઝ” કહી શા સાર શુષ્ક બનાવીશું ?
શીદ જીવનને અભાગવીશું ?

ત્રીસકોટિની પોષક, રત્નાકર સમ હિન્દ વીંટાળી રહી,
રત્ન ભરી અણુમોત, સનાતન: તે ભાષાજ ખીલાવીશું:
ને આત્મ-હૃદય અજવાળીશું.

ગુર્જર, સિંધી, મુલતાની મહારાષ્ટ્રીય, કેનેડી, તામિલ,
ઉર્દુ, બંગાળી—બહેનો સૌ મર્ગો મુખ્ય હિન્દી ચાલીશું:
ને હિન્દી જાંચે જવાપશું.

“હિન્દી” અમારા જીવન વિષે ઓત પ્રોત થઈ વહો સદા:
દેશનું દેશીભાષાથી દેવાંશી નૂર ઝગકાવીશું:
શાશ્વત અમ હિન્દ સુહાવીશું.

૨૮: ૭: ૧૭.

રકતરેષા.

(શંકરાભરણ.)

વ્યોમ વિશાળની દિશ પશ્ચિમને,
રકતરેષા રસી લેતી રંગે:
નહાય તે તેજભર પ્રાચિ મંગળ ઉપાની
પ્રભા કુમળી આ પ્રસંગે:

દીસે કારમી રેખ સન્ધ્યા તણી એ,
અનળના વિકળ ભડકા સમી એ:
દિસે કારમી રેખ સન્ધ્યા તણી એ.

બહુકતી પશ્ચિમે અનળસન્ધ્યા ભૂંડી,
સ્વાર્થી—જડવાદી, સડતા સુધારે

ખોળો ખોળો દહે, ખહોળો ખહોળો ગજબ
પ્રાણને, સાન્ધ્ય ભડકે અત્યારે !

ચિતા ઝવાળ વરસંત પશ્ચિમ દિશામાં,
જવન જવતાંય હોમાય ચિતામાં !
ચિતા ઝવાળ વરસંત પશ્ચિમ દિશામાં.

અવનવાં કારખાનાં નર્થી, તે વિષે,
ને સમરભૂ વિષે વિશ્વત્ર ! !

થાય કે પ્રાર્થના, નહોય તે તુજતણીઃ
સ્થૂળ ઉત્સાહભર-શોખ દાતાઃ

પિતા ! એ અખતરા ભરી પ્રાર્થનાઓ,
ભૂલવતી નામ, તૂજ નામનાઓઃ
પિતા ? એહ જડતા ભરી પ્રાર્થનાઓ.

તુજ પ્રભુતાનો એકત્ર પ્રભૂ ! બધો પ્રભા,
તેજ આનંદભર ધરી સમાધિ,
ભૂતદયા, ધૈર્ય સાધુવૃત્તિથી લપ્પપ
પૂર્વ આરે ત્યજ સ્થૂળ ઉપાધિઃ

ઉડાં તિમિરની શાન્ત ગંભીરતામાં,
ભાસતાં પૂર્વમાં કિરણ તારાંઃ
ઉડાં તિમિરની શાન્ત ગંભીરતામાં.

અનન્ત બ્રહ્માન્ડના બ્રહ્મ ! તુજ તેજ ને
પરમ આનંદની દિવ્ય જ્યોતિ,

અખીલ વિશ્વાત્મની મુકિતને કારણે
દર્શ દેતી કદી પૂર્વમાંથી:

પિતા ! આત્મશ્રદ્ધાર્થી આ સત્ય જાણે,
તુજ લીલા દિવ્ય તો અહીં પ્રકાશે !
પિતા ! આત્મશ્રદ્ધાર્થી આ સત્ય જાણે.*

૨૫: ૩: ૧૭.

ગૌરાંગ સેવા સ્મરણ.

(હરિગીત.)

સૌ અમર, તારકગણ રૂપે સિંચે અમી રહી ગગનમાં,
અમુલખપણે લખનૌ તણી કાંઝિસની ધન્ય જીવનમાં:
“શિત-ઉષ્ણ,” મુસલમાન-હિન્દુ, સ્વરાજ: સૌમાં એકતા!
ત્રિખંડ-ત્રિવેણી સમાન વહે જળો સહ યોગ્યતા.

રણયામણી રજની ખીલી અમી, ચન્દની ને શાંતિથી,
શય્યા-શયનમાં સ્મૃતિ જન્મી દેશની ઉત્ક્રાન્તિની:
મોઠો નિંદ, મૃદુ-મધુ અનિલલહરીથી મિઆયાં લોચનો,
દૈવી પ્રકાશથી દર્શ દે ગૌરાંગમૂર્તિ-અમર ગણો !

* “ The Blood-Red-Line ” નામના મહાકવિ
સ્વીન્ડ્રનાથ ઠાકુરના કાવ્ય પરથી.

આ સન્તઆશ્રમ હિન્દ કે શુચિભૂમિ ઋષિ, મુનિની રીડી,
રસદા અમરવાડી ગણાતી રત્નમર્ભા સુરપુરી;
તે ભૂમિપર વળ્યું આવરણ : થઇ પ્રેરણા પરમેશની,
ગૌરાંગ સજને સ્વાંગ, ધરીને કાળજી આદેશની—

ઉતર્યા કિનારે પૂર્વના : પામી પુરાણી આર્યના,
સ્ત્રીકારી સેવા ધર્મવ્રતથી આવરણ નિવારતા;
ભૂ ખેડી, તપી મધ્યાનહ તપ વાવ્યાં વિવિધ ખીજ વિધિથી,
ઉર ભાવના એકજ અચળ અમ કિન્દોશની સિદ્ધિનો !

અમ ભામ કારણ સોમ ઘોળા હિન્દો સૌમાં સારવ્યો.
ને શરદ—ચન્દ્રામૃત ઢોળા હિન્દને પાયાં નવાં:
સ્વાતંત્ર્ય, ગૌરવ ને સ્વરાજ—મુગન્ધ દાધી હિન્દને,
હયૂમ, કેરહાડિં હેત્રિ કોટન ને કમિટિ ધન્ય તે.

કળા હાઈ હિન્દોનાં, પ્રભુ ખાતર સ્વ—રૂપે સજ્જ થઈ,
તીજા સુરે તમ દિવ્ય વીણા—તાર છોડ્યો રાજ્ય મહીં;
જ્યાં શંખનાદ પ્રચંડ ને ઘેંઘાટ ઘંટારવ તણો,
તમ ગહન ગૂજન ત્યાં વહ્યાં, ઝીલ્યાં, પીધાં, કા એ મુણ્યાં—

એ વન્દુ હોનિમેન, વેર્ણર્ન ગિસંટ એડલો,
શ્રી શારદા ને ઇષ્ટમળ સહ સતત પરમાર્થે પળ્યાં !
બ્રહ્મા કને વિષ્ણુ સહ શંકર સમી બળ ત્રિપુટીથી.—
હત્યાં હૃદય અમ આત્મ જીતશે કેન્દ્ર જીતવાનું જીતી.

ચુકર દિ વૉશિંગ્ટન સમા વિખેરી વાદળ ઝળહળ્યા,
 ઉજ્જડ વતે પી સોમવલ્લરી ગાંધીજી સંગે ભળ્યા;
 ટુલી-રાંકની દીલ દાદ વરી, દ્રૌવ ન્યાય, હજુ મંડ્યા રહ્યા,
 પોલોક, એન્ડ્રુસ ને પિયર્સન હૃદયથી હિન્દે ચહ્યા.

ઉદ્યાનપાલક, આર્યની સાહિત્યવાડીના મહા,
 બુદ્ધિજળે, લેખિની બળે સધળે વસંત ધરી ગયા;
 એ ધન્ય ફાર્ગસ, મેક્સમૂળર, દૉડ અન્ય મહાત્મને,
 રિપન સુધારક, ને ઉદ્ધારક અન્યઃ વન્દન આપને,

હો આપ ભારતસ્થાન, અંપાયા અમે ઉપકારમાં,
 તમ સેવાચિહ્ન સુસ્થાન ઉછરે દેવના દરબાનમાં;
 ને અત્ર આરસથી સુવાળાં આર્યસુતનાં હૃદયમાં,
 તમ કાર્તિ દાંડે ઉછળતાં શોણિત અમારાં વિજયનાં.

તમ આત્મ ઉજવળ, ભાવ ઉજવળ, દેહ ઉજવળ દેવ શા,
 તમ સૃષ્ટિ ઉજવળ, દૃષ્ટિ ઉજવળ, પંચ ઉજવળ સેવ ના;
 અન્નાક્ષરી તમ કલમ ઉજવળ, પ્રેમ ઉજવળ સત્ય દા,
 તમ જન્મ ઉજવળ શ્રવણ ઉજવળ, શ્રવ્યું ઉજવળ સર્વથા.

૨૮ : ૩ : ૧૭.

દેશની બાવી આશાઓ.

ઉત્તમ કિશોર ૩૫ આશ બાવી દેશના સંચાલકોઃ
પ્રિય માતૃભૂમિની ગોદમાં ખેલો ખીલો ફૂલ-ચાલકો !

કોવિદ, કવિ છે, દાર્શનિક છે, જ્ઞાની, વૈજ્ઞાનિક તમે,
શિક્ષક, ચિકિત્સક, નિવિનનિક, વ્યોમવૈમનિક તમે,
પૂજ્યો તમે, દેવો તમે, સત્ય-પ્રેમી પ્રતિમા તમે,
છો માનવીના તાન ને ગંસારની રામા તમે,
જીવન તમારું રસભર્યું, સરકારું ભવરસચાલકોઃ
પ્રિય માતૃભૂમિની ગોદમાં ખેલો ખીલો રસચાલકો !

સુખના બર્ષા જલધર તજ્યા સુન્દર કિનારા શા તમે,
તોફાન, વા-વંદોળિયાં તમશું રમેઃ પણ ના હમે,
આ વિશ્વવાડીમાં કુસુમ-કળી સમોવડ ખીલના,
ગંસારગૃહના દીપ છેઃ સૌ શુષ્ક દીપક ગુલ થના,
પ્રભુપુણ્ય છે, આશિષ છેઃ મનુજીવનનું કલ્યાણ છેઃ
પ્રિય માતૃભૂમિનો ગોદમાં ખીલો ચિરંજીવ-ચાલકો !

તામ્રાં તમારાં શક્તિ ને શોણિતઃ હૂંફાળાં તમે,
તરબોળ, મીઠડા બોલમાંઃ કામળા સુંવાળાં છે તમે,
રિમત લાસ્યમાં સૌ વિશ્વના વિલાસ ફૂલ થના બને,
તમ ભાવમાં ગરકાવ થઇ ભવતાપ ભૂલી જતા અમે,
ધન્ય બાળ ! ભરતવર્ષનાં—છો ભારતીનાં લાડકાંઃ
પ્રિય માતૃભૂમિની ગોદમાં ખીલો સનાતન ચાલકો !

બળ જ્ઞાનવોનું ઘોળા પીનાર આર્યના ચોપક તમે,
 સુચિ યજ્ઞના કરનાર પૂર્વજ ઋષિના રક્ષક તમે,
 કાલિંદીને જળ કાંઠે જઈ નાગ કાલી નાથિયો,
 કહાડયું નિકંદન કંસનું સદ્ધર્મને મંસ્થાપિયો,
 ઓ રામ એ, ઓ શ્યામ એ, ઈન્દ્રિયદમન ગોપાળ ઓ,
 પ્રિય માતૃભૂમિની ગોદમાં ખેલો ખીલો ઋષિમાલકા.

સત્યાગ્રહી પ્રહ્લાદ ઓ: એ આત્મજળ હૈડે રમે,
 દ્રુપ ઓ: તપોજળ તેજહર અંતર નિરંતર ત્યાં નમે,
 વિદ્યા વ્યસની ઓ પાર્થ-કનડ્યા કૌરવો, પણ જે બણે!
 અભિમન્યુ ઓ, બળરામ ઓ, લક્ષ્મણ: જ્યો સમરાંગણે,
 સાંદિપનીના શિષ્ય સુદામા—કનૈયાલાલ ઓ:
 પ્રિય માતૃભૂમિની ગોદમાં ખેલો ખીલો સુર બાળકા !

સિંહ બાળ સંગે ખેલનાર શકુન્તલાના સૂત ઓ,
 કરનાર કેશરિયાં શૂરા રણવીર નર રણપૂત ઓ,
 ગ્રહ, ગગન, ગિરિતળેડી ગૂઢા બેદનાર શિવાજી ઓ,
 ઓ આર્યનો અવતાર: સારંગી શોમવલ્લરી રસ પીધો,
 વળી ઓ પ્રતાપી પ્રતાપ વંશજ: કાળના થે કાળ ઓ;
 પ્રિય માતૃભૂમિની ગોદમાં ખેલો ખીલો વાર બાળકા !

સૈનિક કરે શી ખાતરી સમશેર પાણીદારની ?
 કરી અંગૂઠિ પર ઘા, અનુભવી તેજ અસિની ધારની !
 દાંધ આત્મનો બલિ ઉમળકે: નયાં ધર્મ બ્રહ્મ યયા તમે,
 દૂર-શક્તિસિંહ, ગોવિંદગુર સૂતનાં કદા નહિ આથમે,

વામન હોસો પણ શક્તિમાં વૈરાટ રૂપ વિશાળ હોઃ
પ્રિય માતૃભૂમિની ગોદમાં ખાલો સ્વધર્મી બળબેઠો !

અરત જનેતાનાં વિજેતા બાળ ! જીવન આશ હો,
“ ઉદ્ધારના આધાર હો. ” આ આત્મભાવ-પ્રકાશ હો,
ખોલી જનની અંકે, જીવજતાં નહિ જનનીને ખૂલી જશે,
ખૂલી ભકિત, પ્રેમ : પ્રતોભને નહિ બ્રહ્મ ભૂમિધર્મે થશે,
સર્વો તાપ પાળે માત : તેવો ધર્મ ધનુ-પ્રતિપાળનો :
પ્રિય માતૃભૂમિની ગોદમાં ખેલો ખીલો પ્રભુ બાળકો !

બની જ્ઞાની. સાધન-શક્તિ સંપન્ન, પાત્રતાની કસોટિએ,
શ્રી, શારદાની પ્રસન્નતા સહ દેવી શું વર યાચિયે :-
“ અમ ધર્મનું, અમ દેશનું, અમ આત્મનું પરમાર્થમાં,
કલ્યાણ અમ હાથે લખે : આદર્શવર આ જીવનનો :
વિજયન કિરણ રૂપ આશ આવી દેશના સંચાલકો
પ્રિય માતૃભૂમિની ગોદમાં ખેલો ખીલો હિન્દ બાળકો. ”

૨૪ : ૧ : ૧૮.

* અનુવાદ.

દેશનો રત્ન ભંડાર.

[ગરબી]

ભળું મારી ભરતભૂમિ :

ઝળાહ્મગતી જ્યોતિ સમાન, ભળું મારી ભરતભૂમિ :

સોહો, શશિ-રવિ સમ મંતાન, ભળું મારી ભરતભૂમિ :

નિર્ભય જય ટંકાર ગજવતા, શુદ્ધ સનાતન વીર રે;

સત્યાગ્રહી સમશેર ગ્રહી, ગુર્જર ગાંધી ગંભીર :

— ભળું.

તાજ હિણા રંગને નામે, ફિરોજશા મશહૂર રે;

સ્થાન સવાયું ઝીલ્યું જીજ્ઞાસે : મુંબઈ છે મગરર :

— ભળું.

શિવાજીના વંશજ દક્ષિણે, રાનાડે રખવાળ રે;

ગુરુ-શિષ્યના અંશે તપતા, ટિગક-કેશરીઆળ :

— ભળું.

પંજાબે પયગમ્બર સરખા, લાલા લજપતરાય રે :

મદ્રાસે મનમોહક મૈયા, બિગટ વ્હારે ધાય : —ભળું

વન, ગૂણ. ગદભેદક ગર્જન, સિંહ સમોવડ શૂર રે;

બંગાળે બેનરજી, ઠાકુર, બાબુ કુટુમ્બ ભરપૂર : —ભળું.

આયર ને માલવિયા, ટાટા, બોઝ જદુ સરકા : રે;

હુક, અલિ, નૈડુ નભતારક વેરે તેજ અપાર : —ભળું

“લોકમાન્ય” ને દેશદીપક બહુ “નામદાર” ભૂમિભક્ત રે;

અમ દિતઅરથે ભરતભૂમિ ! તું અરખ્યાં અમુલ્ય રત્ન :

—ભળું.

સન્ ૧૯૧૬.

“માતને વંદન વારંવાર

(ભેરવીની છાયા.)

માતને વંદન વારંવાર :

તમારી સત્તા અપરંપાર.

—માતને.

આર્ય તણે મન્દિર મન્દિર તમ, પ્રતિમા પૂજ્ય પૂજ્યઃ
હિન્દીને હૃદયે હૃદયે મા ! સત્ રમરણ તમ થાય :

ધ્યાન ધરીએ થઈ એકાકાર.

—માતને.

કનકરેણ્ણી અધિક પ્રતાપી, પદરજ ચઢાઈ શિરઃ
કૃતાર્થ થઈએ ભક્તિ-તપથી, સુરગંગા ! તમ તીરઃ

નિરંતર સેવામાં તૈયાર.

—માતને.

રણશૂરા, વીર સુત તમાગ, ખીલવે જે ફળ પુલઃ
ધરીએ તે અંતર હિમળાકે, દેહ, પ્રાણ-ધન ડૂલ

સમર્પણ કુટુમ્બ સહપરિવાર.

—માતને.

હસ્ત મૂકી શિર, હિન્દી જગાડ્યાઃ જાગ્રત રહી ચીરકાળઃ
સ્વરાજ-કિરિટ પહરાવી માને તેજ તણે અંબારઃ

વિજયનેા ગજવીશું ટંકાર.

—માતને

પ : ૯ : ૧૭.

વીર સ્મરણ.

[ભાવણી]

રણરંગભીના દેરાગી ભડવીર સૈનિકા શસ,
ઉછરી જનેતાગંધ દુર્ગદીપક કલાગ્યા જે પૂગ :
જે પિતૃમહાગુપ્તી છૂટી જોગે દશ દેતા સૂર્ય શ,
એ આત્મગન્ધુ રાજા બિન્ય રાગપૂત ! અમ પૂવજો.

જેણે દેરાગી ભાગવી ભૂમિભક્તિવ્રતને પાળ્યા,
પરવા ન સ્ત્રી, પિતૃ, ભાગની : તપાત જે જયમાગના -
“મરી ભૂમિ, મારી પ્રાણ” એ મુત્ર ઉરમાં આદરી,
તાપે તપી પોતે, પ્રાણ-સ્તાનને છાંયા ધરી.

પરિવાન જેણે સ્વાંગ કીધાં ગંગ ઉપર ધર્મતા,
શાસકદરજનો મંત્ર ના વિસરી જતા કદી સ્વપ્નમાં;
કંઠ ટેક, દહતા, શૈર્ય ને પરહિત જેનાં પુલક,
ગ્રોહિત જેનું વીરરસથી શુદ્ધ તાળું ઉછળે.

રણયજ્ઞમાં આગળ વધી પ્રકટાવી નૂતન સ્પર્ધિયો,
જેણે કરી યાહોમ દીધી પ્રાણુની આહતિયો ;
જે ચક્ર સુદર્શન સમા દેશાન્તરો ડોલાવતા,
એ અગ્નિરૂપ શ્રી ક્ષાત્રવીરને શિર નમતું સર્વદા.

૩૧ : ૫ : ૧૬.

ગાજવી.

(સોરઠા.)

શરદપૂનમ શશિરાજ, રજની અજવાળે રસે;
છે કાઠ એવો રાજ, જીવન અજવાળે યશે ?

ગૌરવ પુર ગંભીર, નર રણશૂરો રાજવી;
છે કાઠ એવો વીર, તપે અખંડ રૂપે રવી ?

દેશ-ભોમની દાઝ, રો'મે રો'મ રમી રહી;
છે કાઠ એવો રાજ, લેશ પરાજિત જે નહીં ?

ક્ષાત્રધર્મી વન-રાજ, પારસમણિના સ્પર્શ શો;
છે કાઠ એવો રાજ, અવનીના આદર્શ શો ?

પાળી અવિચળ ટેક, પૂજ્ય, પ્રભાવ-ખજો બન્ધો;
કેશરભીનો એક, ચક્રવર્તી ચૂડામણો.

“મહારો” કહી મેવાડ, ગાજી, હંકારી ધરા;
રાખ્યું ન શત્રુ નિશાન, પરશુરામ ખીજો યથા !

સંક્રમિત સહુ માર્ગ, કીધા જેણે મોકળા;
અધુના યે સૌભાગ્ય, ઉદયપુર—મેવાડનાં !

પ્રસન્ન જે પર દેવ, ને ઋષિ હારિત હતા;
સાચી તહારી સેવ, બાપારાવળ રાજવી.

૧૯૧૬.

કર્મચીર ગાંધીજીને ચરણે—

[ગરબી.]

ધ્રુવ સમ અવિચળ તેજેમય દિવ્ય તારલા !
આર્યમૂર્તિને ઉજવલ યશમન્દિર જે !
મનુહિતલવને હોમી નિજ જીવનકલા :
પુર પુરમાં નૂર પૂરતા ગુણ ગંભીર જે !
સત્યાગ્રહી ! નિર્ભય મંગલમય તારલા !

કર્મચીર ! તમ અમર નામ ને નામના :
હરિશ્ચન્દ્ર ને ધર્મજીવનનું હીર જે !
એ ગંતોના તપમાં કંઈ કંઈ રહી મણા.
મણા પુરીને લાધ હતી જગ જીવ જે !
હત્યા દેવો, ઝીલો સમષ્ટિ લાવના.

વિચાર, વાણી વિમળ વર્તનમાં વહે,
મુમુક્ષુજન મોક્ષ લક્ષ્યના આત્મ જે !
દૂર દૂરથી ઉતરના સત્યાશ્રમે,
પહંચા આ એકજ પરમાત્મન પાઠ જે :—
“ નિઃસ્વાર્થ જીવનમાં શાશ્વતપથ ઉજવલા. ”

૩૧ : ૭ : ૧૬.

દાદાભાઈ જયંતી.

[સોહિણી ગઝલ.]

સૌ આર્યજન્મુ આવશે પ્રિય આર્યમૂર્તિને આંગણે;
દાદાજયંતી ઉઝરીએ એકાત્મયા મળી આપણે:
— સૌ.

જે ઇશ્વરી આદેશ યુક્ત સ્વરાજ્યના નવચેતને;
જીવન જગાડ્યાં દિન્દીનાં એ જીવન ભજશું આપણે:
— સૌ.

દીક્ષા દીધી : “મંડ્યા ગ્લો આદર્શ કળવા કારણે;”
એ અભયવરદા પૂજ્યનાં પૂજન કરીશું આપણે:
— સૌ.

દીધે જ્ઞાન ગુણનાં દાન દૈવી પોષનાં પરમાર્થને
એ સંત હૃદયમૃત પી પાવન બનીશું આપણે:
— સૌ.

કુળ-દેશ દીપક રત્ન, શાસક હૃદયના : પુણ્યાત્મ જે;
વન્દન અનન્તે વન્દશું શિરશત્રને સૌ આપણે:
— સૌ.

ગોખલેનાં સ્વર્ગારોહણ.

(ગરબી)

તાર તૂટ્યા ત્યાં સંગીત શાં ગાવાં ગમે ?
ગાતાં થાતો તાલ બસૂરો ગીતનો :
ગીતના ભાવો નથી અજાણ્યા નાથને !
જતાં અધીરું રોકી શકાય ન ચિત્ત જો :
તાર તૂટ્યા ત્યાં સંગીત શાં ગાવાં ગમે ?

નન્દનવન ઉજ્જડ વેરાન સમોવડું !
પવને ઝડપ્યું પુષ્પ પવિત્ર અકાળ જો !
પુષ્પ ગયું પણ પરિમલ વિમલ વહે હિરે !
પ્રીતિપણ અંતર સ્મરણ થતાં ગોપાળનાં !
ગોપાળક ! તુજ અમર નામ ને નામના.

સ્મરણ રહ્યાં તો વિયોગ જહેતર વેઠવો :
પવન ભલે લઇ પુષ્પ ધરે પરમાત્મને
દેહ તણા શા મોહ, વ્રથા શી વાંચના :
શાશ્વત શાંતિ અરપે પ્રભુ એ આત્મને,
ભારતજનની અંતિમ છે એ યાચના.

૩ : ૬ : ૧૭.

દાદાનો દેહોત્તરગ !

-(મિત્ર બેરૂનીનો ઢાળ.)

ધનધોર ધટા શી છાઇ !

નભમંડળ આ, કે અવનીતળ : સ્થળ.સ્થળ ગ્લાનિ છવાઇ !

—ધનધોર.

વાદળધેર્યા મલિન ગમને, શુષ્ક ભાસતા સૃષ્ટિ વને, કે—

સૂનાં માનવ-હૃદે, નયને તેજ-કિરણ નહિ ક્યાઇ !

ગેહો અન્ધકાર પથરાઇ !

—ધનધોર.

વાદળ વર્ષે મુશળધારે યાયે વર્ષાહલી

ઉભરાતાં હૃદાં આર્યોનાં નવણે દે નદ રેલી !

ભૂમિ આંસુડાંથી ભિન્નઇ !

અતાં “દેવ” શ્રી દાદાભાઇ !

—ધનધોર.

વર્ષા પછીનો ઉઘાડ તપવે મનુ-નન વાદળા તાપે;

ગેઇ ખુટ્યાં નીર, હૃદય શુષ્ક થઇ વિરહે આળી નાંખે !

ગયાએ, હવે ન દાદાભાઇ !

સ્મરણુ ને સ્વપ્ન રહ્યાં દુઃખદાઇ !

અરેરે અમરણુ માત્ર દુઃખદાઇ !

—ધનધોર.

ભારતવર્ષે લીખ્ય ન જાળ્યો, પાર્ષદ થોળ્યા ન થોડું !
 ખોટ ખમી ન શક્યા શું દેવો, અમુલ્ય કૃણ અમ તોડ્યું !
 ખોળ્યું મળવું દુર્લભ યાંહી :
 મહર્ષિ એકજ દાદાભાઈ !
 તપોબળી એકજ દાદાભાઈ !
 —ધનધોર.

સમર્થ હિતચિંતક સુકાની, પ્રેરક “સ્વરાજ્ય” પ્રભાનો :
 ખયગમ્બર, કર્તવ્યમૂર્તિ એ પાત્ર પ્રભુની કૃપાનો :
 ગુમાવ્યો હિન્દે દાદાભાઈ !
 કરમે કેવી રેખ લખાઈ !
 —ધનધોર.

મુલતા રાજનીતિજો ન્યારે દોરી પારણે સાહી :
 ચેતન પાએલાં તે સમયે સ્વરાજ ગીત ગૂઢ ગાઈ :
 ગીતનાં કૃણ કૃણવા તક આઈ,
 ભળ્યા તે પૂર્વે પ્રભુ નૂર માંહી !
 —ધનધોર.

શાશ્વત શાંતિના અધિકારે હૃશ પરમાનન્દ દેશે
 સેવામય સંતુષ્ટ જીવનતા તમ આદેશે નહેશે—
 હિન્દીવાન : એક સૌ ભાઈ.
 મંગળ, દાદા ! આપ દુવાઈ !
 —ધનધોર.

દેવશયન એકાદશી.

“તમારા પ્રેમના પાઠો.”

[ગદ્ય.]

તમારા પ્રેમના પાઠો,
તમારી ‘બહાનુડી’ વાતો;
ધડી ભૂલી હવે બ્રાતો !
નિહાળો દેશની સામું.
હવામાં ઉડતા ભાવો,
ગગન-પૂષ્પો સમાં કાવ્યો;
સમેટીને જૂઓ હાવાં,
અસલ ઉદ્દેશની સામું.
‘ધડરીઓ’ આભમાં જીત્યો,
હવે એ કાળ સૌ વીત્યો;
પરખવી-દેશ નાડી તો,
જૂઓ પરમેશની સામું.
બધાએ ધર્મના પન્થો,
ગુરુ, આચાર્ય કે સન્તો;
જૂઓ થઇ એક પુણ્યવંતો !
પ્રભુ-આદેશની સામું.
દીકંત્રાં સ્વપ્ન નિદ્રામાં,
અનુભવમાં હવે આણો;
ઉદયનાં વાય છે વહાણાં,
જૂઓ ઉજ્જેશની સામું.

૧ : ૩ : ૧૬.

પ્રહલાદનો સત્યાગ્રહ.

(કવ્વાલી.)

પિતા ! સત્તા તમોને છે : ધકેલી દેવા ગિરિ પરથી !
 જળાશયમાં ડૂબાવે કે હુતાશનમાં જલાવી દેવા !
 અધિકારી તમો રાજન ! કરી દેવા દેશ નિષ્કાસન !
 ચહેા તો કેદખાનાનો ભલે કેદી બનાવી દેવા !
 સહારે સત્વગુણથી સૌ સહેવા શક્તિ દીધ મરેઃ
 ઉભો સત્યાગ્રહી : શાસન-દુરાગ્રહથી ચલાવી દેવા !
 મળી સત્તા તમોને તો ભલે ફાંસી ગળે દેશે !
 સહેવી ફાંસી એ મુજ હક : મને એ વખત લાવી દેવા !
 અરે દાનવપતિ ! આ'વા જૂલમ રહેવાર્ય હું નિર્ભય :
 જીવન આત્મિકબળે વિકાસી : કસેપ્રિયે ચલાવી દેવા !
 લીધેલું સત્યવ્રત સત્યે જતાં આ પ્રાણ પાણીશું :
 ક્ષાંકિત જન્મ નહિ કરશું : બધી સત્તા ચલાવી દેવા !
 “હતો પ્રહલાદ ભય પામી જ સત્યાગ્રહ ત્યજ્યો તેણે :”
 નહિ ઇતિહાસમાં એવું લખાશે કે દિ બાવીમાં.
 સ્વીકારીશ ના દુરાસાઓ ભૂલી આદેશ મધ્વરનો :
 નહિ આત્મા નમ્યું દેશે ભલે કાયા કપાવી દેવા !
 હૃદયના ઉચ્ચ આદર્શ-જતા સુધી નહિ ઝંપાય :
 પ્રભુમાં છે અચળ શ્રદ્ધા : વ્રથા જીલ્મો સમાવી દેવા !
 દમનનીતિ તમારી આ તમોને એક દિ નડશે :
 બધી બળબેરી, પ્રભુનાં સત્યની ખાતર દબાવી દેવા*
 ૧૯ : ૯ : ૧૭. —પત્ર !

* હિન્દી ઉપરથી.

“સહેવો ક્યાં સુધી અપવાદ ?”

[ભેરવીની છાયા.]

સહેવો ક્યાં સુધી અપવાદ ?

સમય છે : લાવો બર મુરાદ.—સહેવો.

હોય નૂર તો દેશ દીપાવો, દેશાન્તરમાં વીર !

પડી ટેવ ટપલા ખાવાની : પરવશ કરી શરીર—

ખમો છો શાને મૂગો માર !—સહેવો.

ભલે પરાધિન દેશ-દેશમાં : સ્વતંત્ર અંતર-પ્રાણ;

સત્ય, ઐક્ય ને આત્મબળે, તો દેશતાણું કલ્યાણ —

સાધવા થવું ઘટે તૈયાર.—સહેવો.

‘નેટીવ’ નામે નિંદા વેઠા ! ગુલામી શું તમ માટ ?

‘નજાયાત’, ‘અજ્ઞાન પ્રજા’ છો ? ‘હલકી’ હિન્દી જાત ?

અરેરે, મહેલમાં અપરંપાર !—સહેવો.

નથી કાંચળી પહેરી બેઠા, નથી રાંક પરિવાર;

મિથ્યા મહેલમાંથી બહુ મરવું : ખૂમીએ જે ધિક્કાર;

રહેવા દાસ, નથી અવતાર.—સહેવો.

દેવત દાખવી કલંક ટાળો, બતાવી આપો ટેક;—

“આયંબોમ છે અિટિશમગિની અમેઘઅંતર એક”

ધર્મ ને સત્ય તણો ભંડાર.”—સહેવો.*

૪ : ૯ : ૧૭.

* દક્ષિણ આફ્રિકાના પ્રસંગેને અંગ્રેજ રચાયેલું.

“જગાવો ભારતને કીરતાર !”

[ભેરવીની છાયા.]

જગાવો ભારતને કીરતાર !

રામ સમોવડ શાસક શોધું પયગમ્બર અવતાર,
મુઘ્ધ અને જેના શાસનને જેદા, વિશ્વ-સંસાર :

—જગાવો.

દે બળપ્રેરક બળિભદ્રવીર, યવા સ્વદેશોદ્ધાર:
શુધા, તૃષા ઉરતાપ દળે ને પીગળે જીવનભાર :

—જગાવો.

ધનિક જાગે, ક્રોધિદ જાગે જાગે ખેતીકાર:
જાગે જનની, બાલ, બાલિકા : સજે સ્નેહ, કડ્યાણ :

—જગાવો.

ભરતખંડના ભ્રમિત ભેદો ભેદી, સરજનહાર !
સમસ્ત હિન્દી કરે ઐક્યથી સ્વરાજપદસંચાર:
પ્રેમા ! અમ સ્તુતિનો આ સાર.

—જગાવો.

૩ : ૩ : ૧૮.

“અમુલ્ય એવો અવસર ક્યારે આવશે?”

(ગરબી)

અમુલ્ય એવો અવસર ક્યારે આવશે ?

એક પિતાનાં ભાંડુ સરખા ભાવથી,
હિન્દુ કૌટો સૌ હિન્દી બીજને વાવશે;
પ્રભુમય જીવને જીવવા જનની-લ્હાવથી :

અનુપમ એવો અવસર ક્યારે આવશે ?

પગલે પગલે પુણ્ય વેરાશે પૂર્વનાં,
નવે ખંડનાં નવચેતન જન પામશે;
આર્ય આંગણે તપશે તપ રઘુકુળનાં :

મંગલ એવો અવસર ક્યારે આવશે ?

આત્મધ્રાતનાં આળ ટાળશે માનવી,
આત્મભોગનો યોગ-પ્રવાહ વહાવશે;
શાસન વિષે જનકરાજ શા રાજવી :

અનન્ય એવો અવસર ક્યારે આવશે ?

માનવને મન્દિર મન્દિર દિવ્ય રાસથી,
ભૂમિ-ત્રત, પૂજન, ઉત્સવ ઉજવણી થશે;
જયી વરમાળ વરીયું સ્વયં-પ્રકાશથી :

ઉજવલ એવો અવસર ક્યારે આવશે ?

યથાશક્તિ ગ્રહી ફળ-ફુલ કે ફુલ પાંખડી,
ભૂમિયત્ર સૌ નિગ-નિજ નૂરે વધાવશે;
ઝણથી છૂટી ઠારણું પૂર્વજ આંખડી :

જીવેતર એવો અવસર સત્વર આવશે.

“જૂઓ ! લક્ષ્ય ધીમે ધીમે પાસ આવે !”

[રાકરાબરંણ.]

આર્યભૂમિ તણે આંગણે અંરણનો—
ઉદય આશાભર્યો દિવ્ય ભાસે !

દેશનાં અંગને રંગતી ચેતને,
જીવન નવું દેતી ઉપા પ્રકાશે !

ટળ્યું આવરણ નિંદ ને રાત્રિ કેરું :
ગીત મંગલ અધે બેઠે અનેરું !—
ટળ્યું આવરણ નિંદ ને રાત્રિ કેરું.

“સ્વ-હિણું રાજ્ય શું ? સ્વ-હિણું માન શાં ?

“સ્વ-હિણું તંત્રની ભીખ બૂંડી :

“ભેખ ધારણ કરી, ઉદિત આ કાગથી.

“ભાવના કલિત કરશું જ રૂડી :

“મહા લક્ષ્ય સાધીશું મંયુક્ત ભાવે :

“સજ્જ સર્વસ્વના ભાગ-લ્લાવે :

“અને લક્ષ્ય ધીમે ધીમે આમ આવે !”

જૂઓ ! લક્ષ્ય ધીમે ધીમે પાસ આવે !

૩૦ : ૮ : ૧૭.

જંદે માતરમ્.

એક હાથીની વાત

અનુક્રુપ:—

“પક્ષીનું પાંજરું ભેડે, ખુદ્દુ રાખી રાકાય છે;

“ખોલતાં વાઘનું કિન્તુ, લો. વિશેષ ધરાય છે.”

“જોગીરાજ હલા રહો જરી” એ રાગ:—

એક મનોહર હતો હાથી,

તેને પાળી રહી જન-ગતિ;

પગે પોલાદી સાંકળ ખાંચી,

કરી કંઈજે રાખ્યા ગોંધી.

મન, ગૌરવ હાથીનું જાણે,

કુંડે બૂલગાં પાડોશી પાસે:

ઉર ખીક હતી પણ એડી,

જમ, જાણવા દેતો ન કા ફિ!

જતાં સભયથી થવા નિશ્ચંત;

તક લીધ વહેરવા દાંત;

પછી રક્ષક થઈ રૂગિયાત,

કહે હસ્તિને શીખની વાત.

ઉપલેખ:—

“દેવળ તુજ નિર્જળ તાણું, રક્ષણ કરું શુભ રીત રે;

“ઘટતી મુજ ઊપેકારના, વૃત્તિ ધરવી ચિત્ત રે.”

(મૂળ ગત પ્રમાણિ)

પણ એક સમે ખાદ્ય ધીર,

ગળે દાખવ્યું જન્મનું હીર;

કરી જોર ને સાંકળ ખાંચી,

ખાંધે જડયું તર નાખ્યું રેશી!

હસ્તિ અચળો પામે ઉર,
 ધાર્યું-“નથી ટળ્યાં મજ નૂર.”
 જોઈ હસ્તિનો આવો ખનાવ,
 સાધ્યો પાળકે ખીજી દાવ.
 કહ્યું ગજને ધરાવી શોક-
 “તર સડી ગએલું એ ફોક;”
 પછી જખ્ખર દીવાલ પ્રતિ,
 જડ્યો સાંકળે સજ્જડ હસ્તિ.

કવિતા:—

તે પળથી પાળક, વધુ રાખી રહ્યો સંભાળરે:
 હસ્તિ ચે વિચારતો તે દિનથી નિજ હાતરે.
 (મૂળ ગત પ્રમાણે)

આમ સ્વરૂપ વિત્યા પછી કાળ,
 ગળે વિનંયું ચર્મ કંગાલ:
 ગજ ભાષાત્ત, જ્ઞાન નિપૂણ,
 તેણે કહ્યું ધરી શીલ-ગુણ:-
 “આતો બેડાળ પગ ખનાવે,
 “ચાલી શકું નહિ હું સ્વભાવે!
 “પહંરી કંટાળ્યો સાંકળ ભારે,
 “અંધ હક્કો જોઈએ મારે.”
 ધણા ગંભીર વિચાર અંતે,
 ચર્ચા ચર્ચા અતિ હસ્તિ પ્રત્યે:
 ત્યજ સાંકળ, દોરકું બાંધ્યું,
 મધ્યે પોલાદ સંગીત સાંધ્યું!

કથલો:—

પ્રેક્ષક ગણ, નિરખી રૂડો બાલ્ય ફેર સપ્રમાણરે:
રક્ષકના વિશ્વાસનાં કરતા હવા વખાણરે.
(મૂળ ગત પ્રમાણે)

પણ ભિન્ન અનુભવ ભાસે,
હરિત શિથિલ, મન વિમાસે:
વીત્યો ફરીયા સ્વલ્પજ કાળ,
ગજ ગુજારે વિતક-હાલ:—
“કાઠી રક્ષણની નિજ રાશ,
“બાંધો રેશમી દોરને પાશ:
“મુજ જીવનને ઝૂંએ શોભે,
“અદ્ધા આપણી ગવાશે લોકે.”
મન રક્ષક તો ગભરાય,
આમ દક્ષીણે દર્શાવાય:—
“તૂટે દોરી અને છૂટી, વને
પડે ભૂલો: ચિંતા તેની મને,

કથલો:—

“સ્થિત કદેડી થાય ને કાઈ ન લે સંભાળ રે:
“દુઃખથી કે ભૂખથી કદિ પામે મૃત્યુ અકાળ રે.”
(મૂળ ગત પ્રમાણે)

હાથી સાંભળા આવાં કહેણુ,
ચિત્ત ચમકી વદતો વેણુ:—
“દોરી ભાવિખળે તૂટી જાય,
“હોય તમા ન ધરો જરાય:
“કદિ ભૂલો પડીશ હું વને,
“હોય ભોજન મળશે મને:

“મારે માટે ધરાવો ન શોય,
 “મારે માટે ન રાખો સંકાય.”
 સુણી રક્ષક વધુ મુજાય,
 પછી ઉત્તર આમ અપાયઃ—
 “ભર્યું હિંસક પ્રાણીયાં વને,
 ઉતરડી લે કદિ તુજ તને.”

કથલો:—

“નથી દાંત તારે હવે, રક્ષણનો ત્યજ આલ રે,
 “હજારાં, હાલાં અંધનોનો છોડી દે. જાલ રે.”

(મૂળ ગત પ્રમાણે)

હસ્તિ રિમત કરે સુણી ફેણુ,
 મુંઢ હલાવી વદતો વેણુ:—
 “યથા ઠસાવો શક્તિધીણો,
 “તથી તેટલો હું બળદીણો.
 “વળી કુદરતે દાધ દાંત,
 “તેનો આપેજ આણ્યો છે અંત:
 “હશે દુસ્મન વનમાં તણ્યે,
 “નહિ મિત્રોની ચે ખોટ હાણ્યે.”

કથલો:—

સુણી, રક્ષક રાખથી વદો—“નિમકહરામ” રે;

આલે વાદવિવાદ, બે વચ્ચે “હળુય આમરે.”

૨ : ૭ : ૧૪ :

૧ “મોડર્ન રિવ્યુ” એપ્રિલ ૧૯૧૮ ના અંકમાં પ્રિય-
 સેના છપાવેલા “Parable” નામના લેખનો મધ્યમંધ
 અનુવાદ.

એક વીર બાલકની કથા.

રાજવી રત્નગણિ શા, રથાપી આજ સ્વરાજ્યને;
નિરાંતે શાંતિથી નિદ્રા શિવાજી મહારાજ લે.

પાદાડે ફોળોં હસ્ત-છાંય ધર્મો, ને લે ભૂમિ ઓવારણાં,
નિદ્રા મીઠોં, મૃદુ, ગુલાબોં નિશથી, મિચ્યાય છે લોચનો:
વાયુ મન્દ વહી શિવાજી નૃપને, સ્વર્ગીય વિશ્રામ દે.
મીઠાં સુખ, સ્થિતિ સુસ્વસ્થ દીસતી ઝલે ફોંટયા પ્રાણને!

કિન્તુ નાહોં વિષે હજીય ઉછળે શોભિત શૌર્યે ભયું,
નિદ્રા ક્ષમણ ફેરવે કર છતાં, ધીમું ન કેમે કર્યું ?
“મહારો ધર્મ, પ્રજા-ભૂમિ” સ્મરણ આ બેલું સદા અંતરે,
વન્દે એ વીરમૂર્તિને લણી લણી અંગનધ નિદ્રા નૂરે.

શિવાજીની પ્રભા વિષે, નિદ્રા જ્યાં તન્મય બને;
ન ધારેલું નિમંત્રે કો આવી, એ વીર આત્મને !!

યતાં નૃપાળની આજ્ઞા નિદ્રાએ સરકી ગઈ;
કાકા વિદ્યુત શી સૂતાં ફેરવે નૃપ સ્વસ્થ થઈ.

“મરીશ કે મારીશ” આ ખ્યાલ :
ખુની ચક્ષુ ખુલ્લાં વિકાળ !
કાળમુખુ ખંજર તૈયાર—
ધરી કર, મંમુખ બોલો બાળ :

સ્થામે ઝીણી દીપકજ્યોત—
 અંકિત કરતી નૃપતું મેં !
 જગ દે વળી ખુની ખંજર માંલ્ય,
 શિવાજી ને ના સાધન કાંય !

સૃષ્ટિનાં તત્વથી તોળ્યાં, જીવન પૂર્વ તપોઅગે;
 રહે તહોયે પૂંપાળો અસિની ધાર લિપરે !

એજ રાજ, પ્રજાએ આ : પડે કાળ પઢાવતું ?
 રમે શ્વાસે શિવાજીના “યથા રાજા તથા પ્રજા :

ચીધી બધા વિષમ પન્થ મહા પ્રવર્તને,
 આવેલ ને મરણીઓ ખતી બાલ અત્રે :
 એ કેશરી કયમ ચૂકે ડરીને મળ્યો દા ?
 ઉગામ્યું ખંજર અને કરવા ગયો ધા.

શિવાજી આવધ સૂતા પણ શસ્ત્રહીન !
 વિચાર બૂલો સધળા : બૂલી થાવું ખિન્ન ;
 આત્માબળે પકડ્યું ખંજર વાળું કાંડું,
 ને ધા ચૂકાવી દીધ બાલ તણો પહેલો !

ઉઠે શિવાજી થઈ સ્વસ્થ, તથાપિ તેરે,
 વક્ષઃસ્થળે ચઢી, ખીજે કર શસ્ત્રને લે;
 “શું શક્તિઆ” કાણુ શિવાજી કરે વિચાર,
 લે જન ત્યાં ત્વરિત કેશરી રાજ્યજાળ !

ખીલ્યો સ્વરાજ રૂપ છોડ હમુ નહોતો,
 તે આમ તે ઉપર ધા નવ છાજતો'તો :
 ઇચ્છા બુદ્ધી પ્રભુ તા'ત્રી પણ માનવી'ત્રી,
 ધાર્યું કરે ઇશ વિચારી પવિત્ર નીતિ.

પ્રભુની પ્રેરણા દ્વારા, રક્ષણ નૃપ મોતથી;
 ધસ્યું કો ખાલતી પૂંઠે : ખેંચ્યું ખંજર હાથથી.

ખંજર ખોતાં ખગડીન ખાળ,
 ઊભો અગણિત કરતો ખ્યાલ;
 મુખ પર પણ રમતું ભરપૂર,
 શૌર્ય, ધૈર્ય, દૃઢતાનું નૂર.

રક્ષકજન પુરુષાર્થી પવિત્ર,
 તાનાજી જે નૃપનો મિત્ર;
 ખુની સમ્મખન્ધી આજ્ઞા ચહે,
 શિવાજી ખુનીશું કરે :—

“બહારો ભયંકર દોષ, ઊભો છે અડગ પગે કેવો !
 “કરવો દેશનિકાલ, ઘટે કે જ્ઞાન જ લેવો :
 “ખોલ ખોલ કૂર ખાલ, ભમાવ્યો કોણે નીચ કૃત્યમાં :
 “ચહે ગુન્હાથી મુક્ત થવા, તો સાચી રહે ઘટના.”

નમાવી વિનયે શિર ખુની ગંભીર થઇ ખોતે :—
 “કરો સજા અપરાધ તણી આ ઊભો તમ ખોતે :

“સત્ય એજ અમ ધર્મ, પદાવે પાલક મુજ એવું,
‘સત્ય વદી લઉં લાંચ-ક્ષમાની: અવળું એ કેવું?’

“પૂછશો ના પૂરપાલ ! કશુંયે મારે નથી કહેવું,
‘કહીને બહુના પ્રાણ-હર્યાનું નિમિત્ત ના લેવું:
‘શકો લઈ શું જન, જન આપુંછું લઈ લ્યો,
‘આજા વણુ દા ! મૃત્યુ ધપે શી સતારી, કહી દો !

“કરે મરણ આ વીરરક્તમય જયી : બાહુબળથી,
“મારું નથી પણ જીવું જન્મ લઈ મૃત્યુ અંતરથી;
“કરજ અગ્નિ મરું, મરણ છો લઈ જાતું સ્વર્ગે,
“નિર્મળ બની, લઈ ક્ષમા ન મ્હાતો જાવા અપવર્ગે.”

ભિન્ન ભાવો સૂરે ઉરે, છુપાવી એ નિજ સમે:
રક્ત નેત્રે ઝિભા જોતા શિવાજી : અપરાધીને.

ઉશ્કેરાયો ખુની પ્રત્યે, શક્યો ના સહી વાણીને;
તાનાઈને રજા નહોતી, કરે શું ક્રોધ આગીને ?

“સ્વામીજી ! શું વિચારો છો ?” ચેતાવે કહી નૃપને:
શિવાજી ખુની શું બોલે ઢાંકી મૂળ સ્વરૂપને:-

“દયા રેંમથી આપત ક્ષમા,
“મને ન મુજ જીવનની તમા;
“કિન્તુ નિજ અવસાનની સાથ,
“ધાર્યો કારજ કથળી જાત.

“શકું સમાવી ન તીરસ્કાર,
 “ક્રોધ, હૃદયજીરસાનો ભાર;
 “તથાપિ આ તુજ બાલવદન,
 “ફરજ, દયા પ્રકટાવે મન.

“કરું પુનઃ આજ્ઞા-સત્ય કહે,
 “શાસક - વચને શ્રદ્ધા લહે;
 “સવળાને હું કરીશ માફ,
 “છગની જે કહે સાચી વાત.”

ટક્યું બહાનું આ આખું, શ્રદ્ધા રૂપ અઠીંગણું;
 વહે નૌકા ભવજિવમાં, સવળાની શ્રદ્ધા વડે.

પ્રભુતાં સૂત્રમાં શ્રદ્ધા, શ્રદ્ધા એની નીતિ વિષે:
 શ્રદ્ધાજી તેથી ખુની એ ફોડે બેદ બધો હવે:—

“પ્રચંડ આપના યુદ્ધમાં પ્રભુ !
 “મરણ તાતનું ત્યાં થયું હતું :
 “વિજયને વિત્યાં આજ વર્ષ જે,
 “અમ અનાથની ભાળ કોણુ લે ?

“મુદત જે વીતી તાત મોતને,
 “અસહ્ય વૈર છે અન્ન-દાંતને;
 “જૂંપડીમાં વલોપાત ના સહું,
 “જુદ પાણે દુઃખી માડીનોજ હું :

“કર્મની કર્મની શું કહે વળે ?
“દરદ દીનનાં સુખી શું કળે !
“હૃદયભેદ મા રંકડી રડે,
“કઠિન કાળજે દાસ આ સહે !

“રદન, દાઝ ને લાગણી નવી,
“નવીન રૂપમાં ભૂખથી વળી;
“સમય રિયતિ સાધી સુભાનજ,
“જનનીને કહે આમ રાયજ :--

“નામના એ શિવાજનો ઘટે અંત જ આજુબો ;
“વસુ બહુ સહસ્ર જો કરે એ નાશ પ્રાણનો :”

“ઝડપ્યું બીડું જનનીએ,
“મહા દુઃખે દુઃખણી બનીને ;
“ખૂનનું સાંપ્યું મુજને કામ,
“મરું—મરું” ચાલી આવ્યો આમ.

“આશાધિન આ જનની બાળ,
“નિષ્ફળ યત્ને છે લાચાર;
“શું મુખ લઈ પાછા ફરવું,
“જેતર માનું અહીં મરવું.

“મારો, મરવા છું તૈયાર,
“કરો ન સારાસાર વિચાર;

“મરવા નિર્દોષે અવતાર,
“મરતું નિર્દોષે ધન્ય કાળ :

“વચન પ્રમાણે દહ દહન્સાક,
“અન્ય અધાને કરશે માક.”

જેના હોષ્ટ પીસાય દંતજગથી, ઝવાળા ઝરે નેત્રમાં,
વસ્યે વાત મુણી મુણી ઉમયનાં રોમાંચ ઉંચા થનાં;
દષ્ટિ આપસમાં અવાક કરતાં, જેના ધડી બાગને,
તાનાજી વગતી વહે નૃપપ્રતિ, “લેવો ઘટે પ્રાણને.”

સ્વીકારે સૂચના શિવાજી : સમજી શૈર્યે ભર્યા બાગનાં,
ન્હાનાં નિર્ભય નેત્રથી અમી સમાં ઉન્હાં દળ્યાં આંસુડાં;
ન્હોતું શૈર્ય ડગ્ગું, વીરત્વ અથવા, જીવ્યા તણો મોહ ના,
ખૂંચે એકજ આ અકાળ મરણે માતા તણો સ્નેહ હા !

યાચ'તો અવસાનકાળ સમયે, થોડી ક્ષણોની રત્ન,
છેલ્લી આશિષ—માડી દર્શ અરથે થોભાવતો'તો સન્ન;
“શાનો પણ વિશ્વાસ શિશુ વચને,” શંકા બતાવી નૃપે,
“જૂટ્યો મોત મુખેથી જે મરણીઓ રે'વા ન દે તે સુખે.”

“ગદગદિત કંઠથી ખુની કરણ રવે કહે:—
“પરિચિત નથી ત્હેયે સ્વામી ! જરા ધડી દો ગૃહે:
“નસ નસ વિષે બેહતું સાચું રધિર મરાડીતું,
“પણ” નહિ ચૂકે જેનામાં છે પ્રજા પિતુ એકની.

“આલ્યાવસ્થા સ્મરે પોતે, સ્મરે વાત્સલ્ય માનનું;
“ભૂસાતી ના મીઠી મેઘી વેળા એ કદી કાઢ્યાં.

“દેડ્યો મેં ભેદ છૂપો, તે વિશ્વાસે—આપ વેણ્યાં;
“રહો વિશ્વાસમાં મારા, સ્વામી ! આ ધૂનના નથી.”

મુદત લખ એ ઘટિકાની,
ખુની ગયો પાસે માની
રાજ્યમૃદે શાંતિ ફેલાઈ,
સ્વરૂપ કાળ નવ બોલ્યું કાઢ.

તાનાજી કંઈ ફેરવા જતો,
નૃપ વદે ઉપકારી થતાં :—
“મિત્ર ! દીધું તે જીવિતદાન,
“મંત્રોષુ” શું દઈ ધનામ ?”

“ફરજ અદા કરવામાં આમ,
“ઘટે ન લેવું, દેવું ધનામ;
“તોય ઝીલી અભિરચિ આજ,
“સમયે કંઈ યાચીશ મહારાજ !”

સમાધાન કરી તાનાજી,
કહેતો નૃપ પ્રતિ ગાજી :—
“સુભાનરાવ કરે શો કેર ?
“આપશું એને સાનું વેર ?

“નિજ રાજ્યખજામાં કળ કરી સુભાન-ખન્ધુ જીવાન જે,
 “રણુરંગ રાખ્યો પૂર્ણ ને જોયો હતો નિજ આત્મને;
 “તે વેળ મેં સુભાનને આપેલ ‘પણ’ પોષણ તણું,
 “થઈ’તી સ્વરાજની સ્થાપનામાં વિસ્મૃતિ : તે સાંભર્યું.
 “નહિ દોષ એ વીરપુત્રનો, નહિ દોષ વીર સુભાનનો:
 “કે દોષ દેવો જૂલને વા દોષ મારી વાણનો.”

x	x	x	x	x	x
x	x	x	x	x	x

અધૂરી વાતની વેળે આવી બાળ જિભો રહ્યો:
 પ્રવૃક્ષિત શાન્ત, આનન્દી વિકાસિત કુસુમશો !

“ક્ષણો થોડી બલે જાસતી થોલતું હતું માત શું;
 ઉરભાવો-ધરી ખોલ્યા શિવાજી, વીર બાળ શું.

આવેલો દોડતો તેથી માતો શ્વાસ ન મુખમાં;
 નમી ખુતી વદે લ્હોયે છેલ્લી પળનાં સુખમાં:-

“આપેલી તે મુદત કદી હું જાળવું જો ન સ્વામી !
 “શ્રદ્ધા જનતાં વિવિધ તર્કો થાય શંકાજ પામી;
 “ધાર્યું’તું મેં સદ્રણું કથના માંડીને શાન્ત ચિત્તે,
 “રે ! રે ! કિન્તુ હૃદય અહ ! ના આલ્યું કાઢજ રીતે.”

કંઠ રૂંધાયો લિંબ્યાં નયન,
 ખોલી શક્યો ના વધુ વચન;
 આશ્વાસન દે શિવાજી,
 દુમે શમાવે તાનાજી.

“ધારેલું તે જતાં માને દૂરવાયું કશું કેમ ના !”
જનાસા માટ ના દિન્ટુ હેતુથી તૃપ પૂછતા.

અજ્ઞાતો ન અનંદર કરી,
તૂટેલ કંઠે બોલ્યો ફરી:
“આવ્યો જ્યારે સુલ્હાવાસ,
“નહોતી માને મારી આગ.

“સુખ રૂપ દીઠો પાછો ફર્યો,
“દૂરથી મા લે આવારણાં:
“બાળધેણી બની બચી કરે,
“દિયું જે.છ ઉપકાર ધરે.

અસીમ વતસતના પુર બળે,
હંડેથી નયણે નિતરે:
અનુભવ્યું ધણું આવું બધું,
કેમ, કયા શબ્દોમાં વધું ?

“જનની આનંદીત એ સમે:
“પ્રસાર કરેલા કોને ગમે ?
“ઉઠી અંકથી રમવા જાય,
“એમ દોડી આવ્યો છું રાય !

“જ્યારે ત્યારે થાશે જાણ,
“વિલંબ શાને ? લ્યો આ પ્રાણ;
“ધેર કલ્પવૃક્ષ આટલી વાણ :—
“વરે વર સમ છોડ્યા પ્રાણ.”

પ્રાણ સાથે દયાળ્યો વીરના વિશુદ્ધ પ્રાણને;
શિવાજી કહે પૂર્ણ સ્નેહ ચાંપી હૃદય-ગાળને:—

“મુજ રાજ્યમાં ત્હારા સમોવડ હોય જે મુજ રાજવી,
“તો અસ્ત થાયે ના કદી આ દેશ ઉદયનો રવિ;
“કુન્દન કસોટી થઇ પુરી: શોણિત સાચું તુજમાં,
“દે ભેટયા વહાલા ! “તું મારો” બેઠ ગણુ ના મુજમાં.”

દાધું જીવિતદાન એકલવાદ માતને:
બોલે પ્રેશરીબાળ “ભૂલીશ નહિ હું આપને.”

“છે સ્નેહ તુજ જનની પ્રતિ શુદ્ધ જેવો,
“આ ભોમ-રાજ્ય પ્રતિ પૂર્ણ તું રાખ તેવા;
“ને ટેક, એકવચની ! તપ તેજ તારાં,
“દેજે શરાતન, અધુન: સ્વદેશ માટે.”

મટયા શત્રુ અન્યા મિત્રો આત્મચૈકય સમીક્ષકે;
તાનાજીએ નિવેધું ત્યાં સમાધાન બહુ થતાં:—

“યાચવાની હતી મ્હારે જે અક્ષીસ અગાઉ તે-
“આલકુવિત દાનની: વણ માગ્યે ફળી આ તંકે:”

ધણને શીખવ્યા જેણે પાઠ દેશાભિમાનના;
નામાંકિત સ્વામીભક્ત એ માસોજરાવ નામના.

ઇ. સ. ૧૯૧૬.

દેશના નેતાઓની

જયંતીઓ અને સંવત્સરીઓ-

તેઓની ભાવના સાથે.

૬૦. દાદાભાઈ નવરોજી.

જયંતી : તા. ૪ : સપ્ટેમ્બર : ૧૮૨૫.

સંવત્સરી : તા. ૩૦ : જૂન : ૧૯૧૭.

તેઓની ભાવના:—“Government must act upon those noble principles throughout the Empire, and give the Indians the rights which are theirs ‘as if living and born in England’. Self-government is the only way in which the Indians can enjoy these rights ‘as if living and born in England’.

(ભાવાર્થ)

“અથા ઈંગ્લાંડ ભૂમિમાં હોય હિન્દી અવતર્યાઃ
ઉમદા શાસને તેવા શાસકે હક અક્ષવા.
ઈંગ્લાંડના વાસી જેવાજ હોય લે હિન્દના જનો;
અપદ છે માર્ગ તે માટેઃ અર્પો હક સ્વરાજ્યનો.”

ન્યાયમૂર્તિ મહાદેવ ગોવિંદ રાનાડે.

જયંતી : તા. ૧૮ : જાન્યુઆરી : ૧૮૪૨.

સંવત્સરી : તા. ૧૬ : જાન્યુઆરી : ૧૯૦૧.

તેઓની ભાવના:—“The true end of our work is to renovate, to purify and also to perfect the whole man, by liberating his intellect, elevating his standard of duty and developing to the full, all his powers.”

[ભાવાર્થ]

“સૌ માનવીની શક્તિના સંપૂર્ણ વિકાસે તથા, કર્તવ્યના ઉચ્ચ ધોરણે તેજસ્વી કરી બુદ્ધિમતા; માનવજીવનની ઉન્નતિ, સંપૂર્ણતા, વિશુદ્ધતા કરવા વિષે નિજ કાર્યનો અંતિમ હેતુ સર્વથા.”

કર્મચોગી ગોપાળ કૃષ્ણ ગોખલે.

જન્મતી: તા. ૬: મે: ૧૮૬૬

સંવત્સરી: તા. ૧૬: ફેબ્રુઆરી: ૧૯૧૫

તેઓની ભાવના:—“The only solution that is possible—a solution demanded alike by *our* interests and by *your* interests, as also by your national honour—is the steady introduction of Self-government in India ”

ટીપ:—ધણે અરે “ભાવાર્થ” અતુલપ્રમાણ છે: કોઈક સ્થળે હરિગીત છ દર્શાવે છે.

[ભાવાર્થ]

“સ્વાતંત્ર્યનો અધિકાર આપતી જન્મભૂમિમાં ભોગવે,
છે માન તે તમ દેશને—જો હિન્દને ય સ્વરાજ હો :
હો, શક્ય છે તે આપવું :
તે હિત બેનું ત્યાં રહ્યું.”

લો. મા. બાલ ગંગાધર ટિળક.

જયંતી : તા. ૨૩ : જુલાઈ : ૧૮૫૬

તેઓની ભાવના:— “Home-rule is my birthright and I want it.”

(ભાવાર્થ)

(“ભીક્ષા એ નહાય દેવાની યાચના નથી તાજને;)
હક છે જન્મથી મારો માગું હકે સ્વરાજ્યને.”

મિસિસ ઍનીબિસંટ.

જયંતી : તા. ૧ : ઑક્ટોબર : ૧૮૪૭

(ગોરજ સમય, ક્લાક ૫ : ૪૮ મિનિટ)

તેઓની ભાવના:— “No nation can preserve its freedom, unless its sons and daughters are educated in the spirit of the race, by its citizens.”

(ભાવાર્થ)

“મંતાનો નિજ ભૂમિના, ભૂમિને જ અનુકૂળ;
પટે ના પાકે તો ક્યાંથી, જાગવે છુટનાં મૂળ?”

કર્મવીર મોહનદાસ કરમચંદ ગાંધી.

જયંતી તા. ૨ : ઑક્ટોબર : ૧૮૬૯

તેઓની ભાવના:—“If people, in order to secure redress of wrongs, resorted to soul-force, much of the present suffering would be avoided.”

(ભાવાર્થ)

“અન્યાયોથી થવા મુક્ત, જે આત્માજન વાપરે;
પ્રજનાં તો ધણાં કષ્ટો નષ્ટ થાય જ આપરે.”

મહાકવિ રવીન્દ્રનાથ ઠાકુર.*

તેઓની ભાવના:—“Freedom first breaks the law and then makes laws which bring it under Self-Rule.”

(ભાવાર્થ)

“ભેદ છે કાયદાઓને પ્રારંભે જ સ્વતંત્રતા;
રમે છે આત્મસંયમી સાચા કાનૂન તે પછી.”

* જન્મ સાલ ઈ. સ. ૧૮૬૧.

નામદાર મહામંદઅસ્લી હુશા.*

તેઓની ભાવના:—“India wants to raise herself to a status which would command the respect of the nations of the world for her and which will be befitting her national honour and self-respect.”

(ભાવાર્થ)

“સ્વમાને સૌ શ્રેષ્ઠ દેશોની સ્થિતિ શુદ્ધ પામવા :
અહે આર્યાવર્ત વિશ્વે માનનીય પ્રજા થવા.”

પંડિત મદન મોહન માલવિય*

તેઓની ભાવના:—“Preach the great Mantra, the humane religion of Self-government, or Swaraj or Home Rule, in every home, in every part of our country.”

(ભાવાર્થ)

“મન્દિરે મન્દિરે કિંવા સર્વ-દેશ વિભાગમાં:
ઉપદેશો એક શ્વાસે મંત્ર મૂખ્ય સ્વરાજ્યનો.”

*જન્મ તિથિ મળી શકી નથી.

મિસિસ સરોજિની નેહુ.

જયંતી : તા. ૧૩ : ફેબ્રુઆરી : ૧૮૭૬

તેઓની ભાવનાનો ભાવાર્થ :—

“પારણાને હિંચોળાતું જે ભૂમનખગથી ભવે;
સત્તાથી તે હસ્ત વિશ્વે સામ્રાજીપદ ભોગવે.”

સર દિનશાહ એદલત વામ્છા.

જયંતી : તા. ૧ : ઑગષ્ટ : ૧૮૪૪

તેઓની ભાવના :—Would England refrain from complaining, supposing that the position of India and England was to-day reversed ?”

(ભાવાર્થ)

“આજે ઇંગ્લાંડની સ્થિતિ કદપો-હિન્દ સમી બને;
તે હિન્દની ઇંગ્લાંડ શી; તો ઇંગ્લાંડ મૂઝું રહે?”

સર પિરોજશા મહેરવાનજી મહેતા.

જયંતી : તા. ૪ : ઑગષ્ટ : ૧૮૪૫

સંવત્સરી : તા. ૫ : નવેમ્બર : ૧૯૧૫

*જયંતીની મિતિ મળી શકી નથી.

તેઓની ભાવના:— “You cannot and ought not to emasculate a whole nation.”

(ભાવાર્થ)

“સત્વહીણી બનાવો ના પ્રજા વિજ સમસ્તને;
શક્ય કિંવા નથી એવું: ઘટેયે નહિ આપને.”

મિ. રોમેશચન્દ્ર દત્ત.

જયંતી: તા. ૧૩: ઑગષ્ટ: ૧૮૪૮

તેઓની ભાવના:— “The womanhood of India has nobly joined in the patriotic work; and every true Indian, Hindu, or Musalman, Parsee, Jain or Christian, co-operates in the ‘Swadeshi’ movement and exerts himself for the industrial progress of his fatherland.”

(ભાવાર્થ)

“આ દેશનું સત્તારીબગ સંયુક્ત જે જ ‘સ્વદેશી’માં
શુદ્ધ હિન્દી જાત, સ્વદેશી હીલ્યાલે પરસ્પર સ્થાય છે:
નિજ પૂર્વજોના વતનની ઉદ્યોગ-ઉન્નતિ કારણે
મંડ્યા નહિશે આપ મેળે સર્વ: શ્રદ્ધા છે મને.”

૧૩. સુરેન્દ્રનાથ બેનરજી.

જયંતી તા. ૧૦ : નવેમ્બર ૧૮૪૮

(સંવત ૧૮૮૧ ખીજા શ્રાવણ વદ ૭)

તેઓની ભાવના:—“England has educated us, has awakened in our minds ambitions which she is bound to satisfy.”

(ભાવાર્થ)

“ઈંગ્લાંડે કેળવ્યા: વાવ્યાં આશાનાં ખીજ અંતરે:
આશાની સિદ્ધિ દેવાનો ધર્મ તેનો જ છે ખરે.”

સ્વામી વિવેકાનંદ.

જયંતી તા. ૯ : જાન્યુઆરી : ૧૮૬૨

(સંવત ૧૮૬૩ મકરસંક્રાન્તિ)

સંવત્સરી તા. ૪ જુલાઈ ૧૯૦૨

તેઓની ભાવના:— “Thou Hero, take courage, be proud that you are an Indian; say in pride: “I am an Indian, every Indian is my brother.” Say: ‘The ignorant Indian, the poor Indian, the Brahman Indian, the Pariah Indian, is my brother.’”

(ભાવાર્થ)

“ધર હામ ને મગરર થા વીર ! હિન્દી વદ તું ગૌરવે
“હું હિન્દી છું, સૌ હિન્દીવાનો બંધુ મારા” આ બવે
અજ્ઞાન હિન્દી રાંક કિંવા હોય હિન્દી આત્મિય,
કહે “સર્વ મારા બંધુ છે”—અન્ડાળ હિન્દી તે પણ.”

બાબુ બીપીનચન્દ્ર પાલ *

તેઓની ભાવના:—“God is eternally free,
self-realised; so is everyman eternally
free and self-realised. Freedom is
man's birth-right.”

(ભાવાર્થ)

“પ્રભુ છે સ્વાશ્રયી, મુક્ત: પ્રજનો પણ ગુણ તે:
વ્યક્તિ સ્વાતંત્ર્ય, વ્યક્તિનો જન્મહક્ક અખંડ છે.”

મો. ઘોંડા દેશવ કર્વે.

જયંતી: તા. ૧૮: એપ્રિલ: ૧૮૫૭

તેઓની ભાવનાનો ભાવાર્થ:—

“મહિલાઓ આર્યભૂમિની શિક્ષિત બની નથી;
ત્યાં સુધી છે સ્વપ્ન જેવી દેશની શુભ ઉન્નતિ.”

* જન્મ સાલ ઇ. સ. ૧૮૫૮.

પંડિત અયોધ્યાનાથ.

સંવત્સરી : તા. ૧૧ : જન્યુઆરી : ૧/૯૨

તેઓની ભાવના:—“Every true Englishman, with whom the love of liberty is an instinct, must rejoice in his heart to witness that that proud day in the history of the British occupation of India has come, when the children of the soil have learnt to stand upon their feet, and are now claiming their just Rights in a constitutional manner.”

(ભાવાર્થ)

“રાજાતંત્ર્યપ્રિય અંગ્રેજ સાચા, સર્વ સુખી હર્ષિત થશે,
જેનાવડે સુત હિન્દના સ્વાશ્રય શિષ્યા-ધન્ય દિવસે :
તે હક નિજ માગી શકે.”

મિ. આર. એન. મધોલકર.

જયંતી : તા. ૧૬ : મે : ૧૮૫૭

તેઓની ભાવના:— “Self-Government is the goal of our political ambition.”

(ભાવાર્થ)

“અમારું છે લક્ષ્ય એક રાજકીય પ્રવૃત્તિમાં;
કરીશું તે સાધ્ય, મૂકી “સ્વરાજ્ય હેતુ” કૃતિમાં.”

મિ. વ્યોમેશચન્દ્ર બોનરજી.

સંવત્સરી : તા. ૨૧ : જુલાઈ : ૧૯૦૬

તેઓની ભાવના :—“What we want is that
there should be responsible Govern-
ment in India.”

(ભાવાર્થ)

“રાજ્યસત્તા હિન્દ વિષે જોખમદાર થવી ઘટે
વાંચના એ અમારી : ના વિના સ્વરાજ્ય તો મટે.”

મિ. અબ્દુલ રસુલ.

સંવત્સરી : તા. ૩૧ : જુલાઈ : ૧૯૧૭

તેઓની ભાવના :—“No government can be
a good government which has not
the approval and support of the
governed.”

(ભાવાર્થ)

“પ્રવર્તાવું રાજ્ય જે શું તેની સલાહ-સંમતિ-
સિવાયે ના બને સારું રાજ્ય, શાસકનું કદી.”

મિ. અરવિંદ ઘોષ.

જયંતી : તા. ૧૫ : ઓગષ્ટ : ૧૮૭૨

તેઓની ભાવના:—“Alien government, by removing responsibility and the natural motives for public spirit, tends only to unfit a subject people for independent action.”

(ભાવાર્થ)

“પ્રજાના હિતસાદની જે જાણસાચો કુદરતી—
તથા જોખમદારી, તેને છઠાવી શકન વતી,
અધિકારી થવા ના દે વ્યક્તિસ્વાતંત્ર્ય કાર્યના:
મુશ્કેલી મૂખ્ય દીસે આ વિદેશી—અગત્યમાં !”

મિ. લાલ મોહન ઘોષ.

જયંતી : તા. ૧૭ : ડિસેમ્બર : ૧૮૪૯

તેઓની ભાવના:—“If you deliberately choose to close every avenue to our legitimate aspirations, do you really think that you are strengthening the loyalty of the Indian people?”

(ભાવાર્થ)

“અમારી યોગ્ય ઇચ્છાઓ, દબાવવાનું ગણ્યા થયી:
વફાદારી હિન્દીઓની માને શું સંગીન થા ?”

સર વિલ્યમ વેડર્બર્ન.

જયંતી: તા. ૨૫: માર્ચ: ૧૮૩૮

સંવત્સરી: તા. ૨૬: જન્યુઆરી: ૧૯૧૮

તેઓની ભાવના:—“Appeals to unselfishness, to justice, and to humanity will ever find a sure response from the great heart of the British people.”

(ભાવાર્થ)

“નિઃસ્વાર્થી ને હશે ન્યાયી દયાળુ યદિ માગણી
સત્કારશે ધિટિશોથી તો નિશ્ચે: એ સાગણી.”

છત્રપતિ શિવાજી.

જયંતી: વૈશાખ સુદિ ૫.

તેઓની ભાવનાનો ભાવાર્થ: -

“પ્રભુતા, જન્મીને પામી, જો ના કાંઈ જને વધુ
ધર્મ, ભૂમિ-પ્રજા અર્થે અર્પું આ જીવન બધું.”

મહારાણી વિક્ટોરિયા.

જયંતી: તા. ૨૪ મે ૧૮૧૯

તેઓની ભાવના:—“ In their (Indians) prosperity will be our strength, in her contentment, our security and in their gratitude, our best reward.”

(ભાવાર્થ)

“હિન્દની ઉન્નતિમાં જ અમારા બળ ને ફળ;
સંતોષે હિન્દના સાચા ; રાજ્યસૂત્રેહ નિર્મળ.”

ના. શાહેનશાહ જ્યોર્જ પાંચમા.

જયંતી : તા. ૩ : જૂન : ૧૮૬૫

તેઓની ભાવના :—“What is wanted in our
government of India is sympathy.”

(ભાવાર્થ)

“જરૂરીઆત જેની છે હિન્દના રાજ્યશાસને;
અનુકરણની મૂખ્યત્વે-ભાસ્યું છે એમજ મને.”

શ્રી સયાજીરાવ મહારાજ.

જયંતી : તા. ૧૭ : માર્ચ : ૧૮૬૩.

તેઓની ભાવના :—“While the State was
asking so much from the individual,
it was necessary for it to see that
it gave in return everything that was
required for the full development of
individual life and individual liberty.”

(ભાવાર્થ)

“રાજ્યની વાંચના પૂરે પ્રજા : તેમજ શાસકે—
પ્રજાની ઉન્નતિ અર્થે યોગ્ય તે બક્ષવું ઘટે.”

“Freedom is my new religion.”

સ્વરાજ્ય સૂત્રાવળી

અને તેનું,

ભાવાર્થરૂપે પદ્યબંધ ભાષાન્તર.

1

The things that destroy us are injustice, insolence, and foolish thoughts; and the things that save us are justice, self-command and true thought.

Ruskin.

2

God has written a line of His thought over the cradle of every people. That is its special mission. It cannot be cancelled; it must be freely developed.

Mazzini.

3

Liberty is not a means to a higher end; it is itself the highest political end.

Lord Acton.

4

The greatest glory of a Ruler is to create popular Government.

Solon.

5

The natural rights of mankind are indeed sacred things, and if any public measure is proved mischievously to affect them, the objection ought to be fatal to that measure.

Burke.

૧

અન્યાયો, ઉદ્ધતાઇ ને મૂર્ખ તકોથી નાશ છે;
ન્યાયે, ને સંયમે, શુદ્ધ-ભાવે રક્ષણ આશ છે.
રસ્કીન.

૨

પારણે પારણે તેની, રેષા દોરેલ છે ધશે;
ભૂસાશે આદેશ તે ના, રવાત-ચેજ વધ્યાં જશે.
મેઝિની.

૩

નથી તે ઉચ્ચ સ્થિતિની વસ્તુ માત્ર-સ્વતંત્રતા;
સ્થિતિ પોતેજ ઉંચી છે રાજકીય મહત્વમાં.
લૅર્ડ એકલન.

૪

પ્રગ્નની પ્રિયતા વાળું હોવામાં રાજ્યસાસન;
યતું શાસકની મૂખ્ય કીર્તિ કેડે પ્રકાશન.
સોલન.

૫

માનવીના હકો જે જે સર્ગએલા કુદરતી—
શુદ્ધ તે વસ્તુ, તેને કો કાયદો નડતો નથી;
નડે કિંવા કાયદો, તો તેવા અશુદ્ધ કાનુનો—
નળ થાયે, તેમ વાંધો ઉઠાવે છો—પ્રગ્નજનો.
બર્ક.

6

Energy without organisation is futile; organisation without humanity is fatal.

Bransford.

7

The wrongs against which we now array ourselves are not common wrongs; they cut to the very root of human life.

President Wilson.

8

Liberty does not fail those who are determined to have it.

Giuseppe Garibaldi.

9

For whom should I work if not for the people? Born of the people, trusted by the people, I will die of the people. And I know no geographical or race limitations.

Charles Bradlaugh.

10

I am confident that we shall prove true to our faith, and our people, and that, come what may, we shall not rest until we have achieved our goal.

Pandit Motilal Nehru.

૬

વ્યવસ્થા-પદ્ધતિહીણા ઉત્સાહો નહિ કામના;
વ્યવસ્થાની પદ્ધતિ એ કરુણાહિણ છે ક્રના.

બ્રેઘન્સકૂડ.

૭

નથી સામાન્ય અન્યાયો, જે સામે આપણે ઉભા;
માનવીની જાંઘી, તે જોખમમાંજ ઉતારતા.

પ્રેસિડન્ટ વિલ્સન.

૮

માનવી જે નિશ્ચયી છે સ્વાતંત્ર્યને જ પામવા;
મળે છે સ્વાતંત્ર્ય તેને: સ્વાનુભવેલ સૂત્ર આ.

જોસેફ ગરિબલ્ડી.

૯

પ્રજાહિતાર્થ જન્મેલો, વિશ્વાસ હું પ્રજાતણો;
પ્રજામાં ભોગ મારો હો : ભોગી ના દેશ-જાતિનો.

ચાર્લસ બ્રૉડલો.

૧૦

પ્રજાને ને બંધા ને સાચા પાડ્યું આપણે;
શ્રદ્ધા છે : લક્ષ્યની સિદ્ધિ સૂધી જંપ નહિ મળે.

પં. માતીલાલ નેહરૂ.

૭૬

11

To serve one's own country is a Right inalienable from its people.

Jotindranath Chaudhuri.

12

Of all forms of tyranny, I believe that the worst is that of a Nation over a Nation.

Macaulay.

13

Liberty is the best antidote or medicine for discontent and disloyalty.

H. H. Asquith.

14

Our past vicissitudes and the experience we have gathered ought to make us certainly not sadder but wiser men.

Romesh Chandra Mitra.

15

Devote your own lives to the service of your country; strive to show yourselves constantly worthy of your cause.

Sir Henry Cotton.

૧૧

માતૃશૂભિની સેવાનો હક્ક દેશ-પ્રજા તણો;
આપી તે ના શકાશે કે ખીજને : ચાલુ તે કરો.

જયોતીન્દ્રનાથ ચોધરી.

૧૨

જન્મે જે જે જુદમ તેમાં સદુચીય મૂડો અતિ
“ એક શિરે પ્રજા ખીજ હોય તે : ” સમજું નકી.
મેકોલે.

૧૩

કક્ષાની ને અશાંતિની દખાવા સઘ લાગણી:
ઔષધી છે ઉમદા આ—એક, સ્વતંત્રતા તણી.
એચ્. એચ્. ઍરિક્સન.

૧૪

ભૂતકાળે થયા જે જે ફેરફાર, અનુભવો;
અર્પણે તે નિરાશા ના, ડાહ્યા કિંતુ બનાવશે.
રામેશચન્દ્ર મિત્ર.

૧૫

સમર્પો દેશ-સેવામાં તમારું જીવન બધું;
સત્ય અર્થે લઢો—તેની દર્શાવો પ્રતીતિ વધુ.
સર હેત્રી કોહન.

16

Every pie you spend on a foreign article is a robbery of the limited resources of the country.

A. C. Mozumdar.

17

An able man shows his spirit by gentle words, and resolute actions; he is neither hot nor timid.

Chesterfield.

18

The inestimable boon of Self-Government, to which all human beings have a birthright, and which is long overdue.

Jahangir B. Petit.

19

(In speaking for) the voiceless millions, it is not so much a right that we desire to assert, as a sacred duty which we aspire to perform.

H. A. Wadia.

20

(Home Rule League Day:—) We will work, we will agitate, we will suffer, till India wins Home Rule.

૧૬

વાપરો જેટલે અંશે વિદેશી વસ્તુને તમે;
લૂંટાતું તેટલું નાણું : ખોટ એટલી દેશને.

એ. સી. મજૂમદાર.

૧૭

શક્તિમાનો, નમ્ર શબ્દે તથા દઢ કર્તવ્યથી;
આત્માનો દાખવે જુસ્સો : તપે ના; ડરતા નથી.

એસ્ટરફિલ્ડ.

૧૮

જન્મથી છે હજુ સૌનો લ્હોણો જે બહુ કાગથી;
ઉમદા બક્ષીસ રૂપે વસ્તુ તેહ—સ્વરાજ્યની,
જે. બી. પીટીટ.

૧૯

હિન્દીવાનો અધિકારે અર્પે શાસનની નીતિ;
તે માટેના પ્રયાસો આ-ધર્મકર્તવ્યની દૃષ્ટિથી.

એચ. એ. વાડીઆ.

૨૦

સ્વરૂપે પૂર્ણ જ્યાં સૂધી પામે હિન્દ સ્વરાજ્ય ના;
ખમીશું, મંડીશું કાર્યે પ્રેતસાહને અમે બધા.

(હોમરૂલ ૩-જન્મકાળ.)

21

The administration of government, like a guardianship, ought to be directed to the good of those who confer, and not of those who receive, the trust.

Cicero.

22

Diverse we are in origin, in religion, in language, and in all our manners and customs. But we are none the less members of the same Nation.

Rajendra Lal Mitra.

23

God is our Guide. No swords we draw,
We kindle not war's battle-fires;
By union, justice, reason, law,
We claim the birthright of our sires.
We raise the watch-word, Liberty!
We will, we will, we will be free.

24

God grants Liberty only to those who love it, and are always ready to guard and defend it.

Webster.

25

All other Rule is misery, all Self-Rule is bliss.

Manu.

૨૧

રાજ્યસત્તા પ્રજા સાંપે પોતાના હિતને ચઢી;
 હૈડે તે હિતને વાસો : સત્તાધારીનું જ નહિ.
 સિસેરો.

૨૨

ભલે ને ભિન્ન ભાષામાં, રિવાજે, પંથ-જાતિમાં;
 કિન્તુ એકાત્મનો સૌએ સબ્યો એક પ્રજા તથા.
 રાજેન્દ્રલાલ મિત્ર.

૨૩

અમારો છે પ્રભુ નેતા અમે ના અસિ તાણુતા,
 તામસી યુદ્ધનો કિંવા અગ્નિ ના પ્રકટાવતા;
 અંપે, ન્યાયે, કાયદાએ તથા વાજબી કારણે,
 પૂર્વજોના જન્મસિદ્ધ હક્ક સૌ ઇચ્છતા અમે.
 સત્વ તેનું એક શબ્દે સમાયેલ—“સ્વતંત્રતા” !
 થયું નિશ્ચય થયું છુટા : શ્રદ્ધા છે નિજ આત્મમાં.

૨૪

પ્રભુ તેનેજ બક્ષે છે—ચાહે જોઈ સ્વતંત્રતા;
 રક્ષે બક્ષીસને—તેવી ઘટે સર્જન સર્જતા.
 વેળ્સફર.

૨૫

દુઃખદાતા બધાંયે છે શાસનો શાસક તથા;
 એકલો સંતોષદાતા કરોબાર સ્વરાજ્યનો.
 મનુ.

૮૫

26

God will not seek thy race
Nor will He seek thy birth;
Alone will He demand of thee;
“What hast thou done on earth?”

Persian Saying.

27

Give me the liberty to know, to
utter, and to argue freely according
to conscience above all liberties.

John Milton.

28

The tide of National unity.....by
God's grace, will surely sweep away
in its majestic onward course the
unnatural and artificial barriers of
race, colour, and religion.

Hon. Nawab Syed Muhammad Bahadur

29

“Give us our just Rights, consider
our reasonable demands, govern us
on principles of equity and good con-
science, and strengthen the founda-
tions of the Empire by broadbasing
it upon the people's will.”

Sardar Dayal Singh Majithia.

૨૬

અભુ પૂછે નહિ જાતિ, જન્મ કે કુળ શું હશે;
કર્યું શું જન્મીને વિશ્વે અભુ એટલું પૂછશે.

ફારસીસૂત્ર.

૨૭

ઊરના સૂરની રાહે સ્વાતંત્ર્યના સ્વભાવથી;
“જાણુવા”ઘે, “ખોલવા”ઘે, “વર્તવા”ઘે છુટથી.

જહોન મિલ્ટન.

૨૮

અગ્નની આખાદી વેળા જ્યારે અભુ કૃપા થશે;
વર્ણ કે ધર્મ જાતિનાં બાહ્ય સંકટ રીટશે.

ચોાન, નવાબ સૈયદ મહમ્મદ બહાદૂર.

૨૯

અધિકારો અમારા ઘે, અપો—માગણી યોગ્ય તે
ભોગવો ન્યાયથી—સાચા ભાવોથી રાજ્ય—ભોગને
અગ્નના સૌ અભિલાષોનું અવલંબન આદરે
કરે આ રાજ્યનીતિથી મૂળ ખિટનનાં ઉડાં.

સરદાર દયાળસિંહ મજીથિયા.

૮૭

“There is still a bond of union which makes our hearts vibrate with sympathy and natural love, and a common affection for our Mother-Country.”

Raja Sir T. Madhava Row.

[નામદાર વિકૃલભાઇ ઝવેરભાઇ પટેલની ભાવનાનો ભાવાર્થ ગુર્જરગિરામાં જ્નેશો.]

“I cannot retrace my steps; I will not resign my office, even if the League be declared unlawful. I am ready to face any penalties which may follow on my decision.”

S. Subramania Iyer.

“ હજીયે દિન્દને દૈટે એવો સંપ વસેલ છે
જે સંપમાં અન્ધુભાવો ને ભૂમિપ્રેમ વસેલ છે. ”

રાજા, સર ટી માધવરાવ.

સ્વરાજ્યે રાજ્યની શોભા, સ્વરાજ્યે યશ રાજને,
સ્વરાજ્યે હિત અન્નેનું ચલાવું ઘટેજ તાજને.

નામદાર વિઠ્ઠલભાઈ પટેલ.

“ રાજ્યવિરૂદ્ધ લેખાશે સ્થાપેલી આ “લીગ” કદા;
હકું પાછો ન : ત્યાગું ના : સર્જે છું વેઠવા સજા. ”

એસ. સુબ્રાહ્મણ્ય આયર.

“ I do my duty
to
God Crown & Country.”

“ God Sav! The King.”
